

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/358667544>

Focus op begrip. Een aanpak om leesbegrip te bevorderen

Book · February 2022

CITATIONS

0

READS

6,880

3 authors:

[Anneke Smits](#)

Windesheim University

68 PUBLICATIONS 470 CITATIONS

SEE PROFILE

[Erna van Koeven](#)

Windesheim University

18 PUBLICATIONS 51 CITATIONS

SEE PROFILE

[Marianne Lok](#)

Windesheim University

14 PUBLICATIONS 0 CITATIONS

SEE PROFILE

Focus op begrip

Een aanpak om leesbegrip te bevorderen

Anneke Smits en Erna van Koeven

Vormgeving: Marianne Lok

Inhoudsopgave

Welkom	3
Handleiding	5
De Basis: kennis door langer durende thema's	5
Het belang van kennis	5
De Basis: rijke boeken	8
Wat voor boeken?	8
Waarom rijke boeken?	8
Rijke boekencollectie	8
Geschikte boeken zoeken	8
Samenwerken	9
De Basis: rijke tekstsets	11
Wat zijn rijke tekstsets?	11
De complexiteit van teksten	11
Waar vind je rijke tekstsets?	11
De Basis: praten over boeken en tekstsets	13
Waarom praten?	13
De stappen van Focus	17
1. Thematisch voorlezen	18
Twee boeken per wereldoriëntatiethema	18
Dagelijks lezen	18
Boekselectie	18
Gewoon voorlezen	19
Denken en praten over voorleesboeken	19
FAQ Voorlezen	21
2. Vrije keuzelezen	22
Vrije keuze-lezen: de basis	22
Randvoorwaarden	22
Boeken kiezen	22
Zwakke lezers ondersteunen	24
Samen op zoek	24
Lezen zonder drempels	24
Denken en praten over boeken	24
3. Wereldoriëntatie-onderwijs verrijken	28
Scaffolding	29
Voorlezen	29
Zelf lezen	29
Denken-Schrijven-Uitwisselen over tekstsets	29
4: schrijven over tekstsets en thema's	32

Schrijven is studerend lezen.....	32
Het schrijven van woorden	32
Het schrijven van zinnen	33
Aantekeningen maken om een alinea te herschrijven	35
Hoe leer je leerlingen aantekeningen maken?	35
Hoe leer je leerlingen een alinea herschrijven?	36
FAQ schrijven	37
‘Jullie zeggen dat studerend lezen en schrijven bij elkaar horen. Hoe zit dat precies?’	37
Basisprincipes van Focus	39
Lees- en taalbegrip zijn afhankelijk van kennis en ervaring	39
Tekstkwaliteit is bepalend voor taal- en kennisontwikkeling	39
Begrijpend lezen ontwikkel je boek voor boek.	40
Begrijpend lezen ontwikkel je binnen thematisch wereldoriëntatie onderwijs.....	40
Dagelijks tijd voor (voor)lezen en doorlezen op school	40
Referenties	41

Dit werk is gelicenseerd onder een Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 4.0 Internationaal licentie. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/> om een kopie te zien van de licentie of stuur een brief naar Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

Welkom

Focus op begrip is een concrete aanpak voor begrijpend lezen voor groep 5 tot en met 8 waarbij je geen methode gebruikt, maar wel je wereldoriëntatie-thema's en rijke kinderboeken en teksten. Focus wordt stap voor stap geïmplementeerd, waarbij de volgorde van de stappen afhangt van de huidige stand van zaken in de school, bijvoorbeeld ten aanzien van vrij lezen, de kwaliteit van de schoolbibliotheek en de wereldoriëntatiemethode. Om het niet te ingewikkeld te maken, worden die stappen vaak eerst doorlopen met minstens twee leraren van de school, die vervolgens weer twee of meer collega's daarin meenemen.

Het doel van Focus is eenvoudig: leesbegrip bevorderen door het verrijken van de taal- en kennisbasis van kinderen. Die is immers het meest bepalend voor leesbegrip. Als we dat doen, leggen we een solide basis voor toekomstige leerprocessen. Niet alleen voor kinderen die van huis uit veel kennis en woordenschat meekregen, maar juist ook voor die kinderen voor wie dat minder vanzelfsprekend is. Focus wordt dan ook met succes gebruikt in po en sbo en ook met anderstalige leerlingen. Focus is een inclusief programma dat zich richt op de taal-, kennis- en leesontwikkeling van alle leerlingen die Nederlands onderwijs volgen.

In de handleiding vind je eerst uitleg over basiselementen van Focus, en daarna alle stappen van Focus in een volgorde van implementatie die veel voorkomt, maar die voor jouw school niet altijd de meest geschikte hoeft te zijn. Het is wel van groot belang om nauwkeurig stap voor stap te implementeren. De kwaliteit van Focus, en de effecten ervan hangen af van de wijze waarop de details van het programma vorm krijgen. Het is dan ook van belang om stil te staan bij die details en te blijven opletten of die steeds weer goed doorgevoerd worden en hoe leerlingen en leraren erop reageren. Het kan daarbij helpen om een tijdje begeleiding te krijgen van een Focusbegeleider die de Train de trainer bij ons gevolgd heeft en deel uitmaakt van onze leergemeenschap van Focusbegeleiders. Om de implementatie te ondersteunen zijn in de handleiding overzichtsposters opgenomen die in de klas opgehangen kunnen worden als geheugensteun. We maakten de posters in samenwerking met onze collega Marianne Lok. Ze zijn afzonderlijk te downloaden via: https://windesheimschool.padlet.org/m_lok1/poster. De handleiding bevat nadere uitleg over elementen in de posters. Werken volgens het stap voor stap principe betekent: implementeer één poster tegelijk. En blijf met behulp van de poster nagaan hoe de kwaliteit van de implementatie kan doorontwikkelen. We zijn blij met je interesse voor Focus, en wensen je wijsheid en plezier bij de stapsgewijze implementatie ervan. Ook kleine stappen leiden al tot grote leerprocessen!

Zwolle, januari '22
Anneke en Erna

Handleiding

De Basis: kennis door langer durende thema's

Het belang van kennis

Leren begrijpen is grotendeels een onbewust proces. Door ervaringen op te doen en kennis te verwerven met de taal die daarbij hoort, bouw je aan een mentaal netwerk in je lange termijngeheugen. Zo'n mentaal netwerk kun je je voorstellen als een spinnenweb met miljoenen verbindingen. Hoe meer verbindingen, hoe rijker je mentaal netwerk, hoe beter je begrip. Als een kind weinig ervaringen opdoet, weinig kennis verwerft en niet veel met taal in aanraking komt, blijft het mentaal netwerk arm. Als een kind uit een gezin komt waar het veel ervaringen en kennis kan verwerven, heeft het een rijk mentaal netwerk. Wat betekent dit voor de school? Dat lessen er niet alleen op gericht zouden moeten zijn leerlingen met een groot mentaal netwerk te ondersteunen in het vergroten daarvan, maar dat het onderwijs juist leerlingen met een beperkte kennis- en taalbasis zou moeten helpen hun mentaal netwerk te ontwikkelen. Scholen met een populatie van taalzwakke leerlingen zijn er vaak toe geneigd om meer taalonderwijs te geven en minder wereldoriëntatie. Dat leidt niet tot kennisontwikkeling en dus ook niet tot taalontwikkeling. Ontwikkeling van het mentaal netwerk vereist intensivering van het wereldoriëntatie-onderwijs en verbinding van voorlezen, vrij lezen, praten en schrijven met wereldoriëntatie.

Thema's zorgen voor verbinding

Om te komen tot kennis- en begripsontwikkeling is het belangrijk om te werken met langer durende thema's. Een thema kan overkoepelend zijn over alle wereldoriëntatievakken (vrijheid, macht, ruimte, natuurrampen) of gaan over een thema binnen één wereldoriëntatie-vak (Middeleeuwen, sterke verbindingen). Selecteer thema's waar je **minstens zes tot acht weken** aan werkt. Dat wil zeggen dat je met zo'n vijf tot zes thema's per jaar werkt.

Door ervaringen, kennis en taal op een verbonden manier aan te bieden, help je leerlingen om verbindingen te leggen in hun mentaal netwerk. Als die verbindingen al voor leerlingen worden gemaakt, kost hoeft het werkgeheugen minder hard te werken om kennis in het lange termijn geheugen op te slaan. Bij gefragmenteerd onderwijs is dat eigenlijk alleen mogelijk voor leerlingen die al een grote kennis- en taalbasis hebben om nieuwe kennis aan te haken. Rijk taalonderwijs dat gekoppeld is aan wereldoriëntatie helpt ook leerlingen met een klein mentaal netwerk. Het verwerven van ervaringen, kennis en taal op een verbonden manier, kan met behulp van het luisteren of zelf lezen van boeken en met het werken met inspirerende thema's. Daarnaast zijn denken, praten en schrijven belangrijk.

Focus toepassen betekent dan ook het werken met wereldoriëntatiethema's die ertoe doen in het curriculum van de basisschool. Welke wereldoriëntatie-kennis leerlingen moeten verwerven, is vastgelegd in de Kerndoelen. Het ligt voor de hand om het onderwijs in leesbegrip te verbinden met die wereldoriëntatie-kennis. Thema's die er in taal- en leesmethodes met de haren bijgesleept worden, doen er vaak niet toe. Thema's die in de Kerndoelen zijn terug te vinden, zijn vanzelfsprekend van belang. Bovendien nemen wereldoriëntatiethema's al een belangrijke plaats in in het onderwijs. Je zou daarnaast kunnen zeggen dat hele **boeken** met rijke taal in zichzelf een context vormen waarin woorden en begrippen telkens terugkomen. Daardoor worden deze woorden en begrippen steeds sterker verbonden binnen het mentale netwerk en worden zij steeds

begrijpelijk en bruikbaar. Boeken lezen leidt tot kennisontwikkeling. Hoe meer kinderen lezen, hoe meer taal en kennis zij ontwikkelen. **Boeken die verbonden worden met thema's** zorgen voor nog meer verbinding en daarmee voor nog meer kennis en taal. Thema's kunnen daarna nog worden geïntensiveerd door daar **rijke tekstsets** aan te verbinden.

Actief denken zorgt voor verbinding

Ook door leerlingen te ondersteunen bij het actief denken over boeken, thema's en tekstsets, ontstaan rijke verbindingen in het mentaal netwerk. Actief denken komt tot stand als leerlingen praten en schrijven over boeken, thema's en teksten.

Wereldoriëntatie

Kies voor langer durende thema's van minimaal zes weken om leerlingen de kans te geven kennis en begrip te ontwikkelen.

FOCUS

op begrip

WERELD-ORIËNTATIETHEMA'S

In een thema maken leerlingen zich samenhangende kennisconcepten eigen die betrekking hebben op de Kerndoelen Wereldoriëntatie. Een thema kan overkoepelend zijn over alle wereldoriëntatievakken (vrijheid, macht, ruimte, natuurrampen) of gaan over een thema binnen één wereldoriëntatie-vak (Middeleeuwen, sterke verbindingen).

LANGER DURENDE THEMA'S

Je werkt met langer durende thema's om leerlingen de kans te geven kennis en begrip te ontwikkelen.

Een thema duurt minimaal zes weken. Dat wil zeggen dat je met zo'n zes thema's per jaar werkt.

DE METHODE

Een methode die goed past bij de FOCUS aanpak bevat

- + langdurende thema's
- + vakintegratie
- + genoeg rijke teksten
- + verhelderend videomateriaal.

Gebruik geen methode die

- leerlingen zelf materiaal laat zoeken
- veel maar overwegend arme, opsommende teksten bevat
- arme teksten met visuele afleiding.

Anneke Smits + Erna van Koeven - 2021

De Basis: rijke boeken

Wat voor boeken?

Zo gauw het in het huidige onderwijs gaat over leesbegrip, gaat het over losse teksten. Door alle methodes voor begrijpend lezen zijn we gaan denken dat leerlingen tot begrip komen door het lezen van losse teksten. Niets is minder waar. Omdat boeken complexe langer durende contexten bevatten waarin leerlingen taal leren, zijn boeken veel belangrijker voor de begripsontwikkeling dan losse teksten. Leesbegripsonderwijs veranderen zonder boeken, gaat niet helpen. Wat zijn rijke boeken?

- Rijke boeken bevatten rijke taal. Dat wil zeggen dat er sprake is van gevarieerde zinslengte, van verbindingswoorden, van een gevarieerde woordenschat met veel laagfrequente woorden. Er worden verbanden tussen tekstgedeelten gelegd. Rijke boeken bevatten natuurlijk taalgebruik.
- Bij het schrijven van rijke boeken hebben auteurs geen leestechische beperkingen toegepast, zoals AVI of CLIB. Zodra er sprake is van AVI en/of CLIB, spreken we niet van rijke taal.
- Rijke boeken zijn aantrekkelijk geschreven voor leerlingen en dagen uit tot verder lezen. Dit kan bijvoorbeeld doordat ze humorvol zijn of spannend. Of mooie cliffhangers hebben. Ze hoeven niet van literaire kwaliteit te zijn.

Waarom rijke boeken?

Er zijn verschillende redenen om ervoor te zorgen dat leerlingen rijke boeken lezen.

- In rijke boeken worden rijke contexten gepresenteerd die leerlingen helpen betekenissen te achterhalen en verbanden te leggen. Ze bevatten ook veel minder frequente woorden. Zo wordt het werkgeheugen geactiveerd allerlei betekenismatig van woorden en zinnen door te sluizen naar het lange termijngeheugen. Wanneer boeken minder rijk zijn (door AVI en/of CLIB), is het moeilijker voor leerlingen er betekenis aan te ontleenen. Door verarmde teksten raakt hun werkgeheugen overbelast.
- In rijke boeken worden leerlingen meegenomen in een verhaal dat hen verrast en dat uitnodigt tot verder lezen.
-

Rijke boekencollectie

Leuke boeken zorgen voor leesplezier. Zorg dus dat je op school over een actuele en gevarieerde boekencollectie beschikt. Bij deze samenstelling van de boekencollectie kun je het beste starten bij de kinderen. Overleg met kinderen welke boeken er beschikbaar moeten zijn. Ook niet-lezers hebben hier duidelijke ideeën over. Ga met de klas op 'mooie boeken' onderzoek in een (kinder)boekhandel of maak een afspraak bij de [boekhandel van NBD Biblion](#). Zorg dat er voldoende keuze is en schaf per kind minimaal 8 boeken aan. Het is handig om van populaire (serie)boeken meer exemplaren te hebben.

Geschikte boeken zoeken

Verhalende boeken

Kies overwegend verhalende boeken (meer fictie dan non-fictie) met rijke taal. Zoek mooie kinderboeken met behulp van recensies van

- <https://leesbevorderingindeklas.nl/>
- <https://www.pluizer.be/toppers>
- <https://www.pluizuit.be>

- <https://www.jeugdbibliotheek.nl/6-12-jaar.html>
- <https://jaappleest.nl/>
- <https://shop.nbdbiblion.nl/onderwijsaanbod/primair>
- [Kjoek? – de kinderboekenvraagbaak](#)

Serieboeken

Als een serieboek aanslaat is het voor kinderen makkelijk om door te lezen. Ditzelfde geldt voor schrijvers die veel (populaire) boeken schrijven zoals Carry Slee, Paul van Loon, Jozua Douglas of Manon Sikkel. Streef dus naar een uitgebreide collectie populaire serieboeken en veel-schrijvers. De [top 100 van bekende kinderboekenschrijvers vind je hier](#). Een overzicht van series vind je op kinderboeken.nl: [series voor de midden- bovenbouw](#). Op [leesbevorderingindeklas.nl](#) kun je ook zoeken op serie. Belangrijke series voor kinderen in het kader van leesbevordering zijn bijvoorbeeld:

- Geronimo Stilton
- Het leven van een loser
- Dagboek van een muts
- Dog man
- De Griezels
- Roskam
- De grijze jager
- Harry Potter
- Nurdus Maximus
- Paarden- en voetbalseries (o.m. Kluitman)
- Series van Jacques Vriens
- Dummie de Mummie

Makkelijk lezen

Een kleine collectie makkelijk lezen boeken helpt kinderen op weg die lezen nog niet fijn vinden. Op [makkelijklezenplein.nl](#) vind je meer boekentips met onder andere graphic novels.

Luisterboeken

Als lezen nog niet fijn is kunnen luisterboeken een prettige ondersteuning zijn. Boeken luister je via

- [Yoleo](#). Via een abonnement bij de bibliotheek hebben kinderen toegang tot Yoleo. Een online omgeving waarin kinderen boeken kunnen selecteren die voorgelezen worden en waarbij ze zelf kunnen meelezen (leessnelheid kan aangepast worden).
- [Luisterboeken](#). Via de jeugdbibliotheek worden ook luisterboeken aangeboden voor kinderen. Via een [app](#) kunnen deze ook gemakkelijk via een smartphone (thuis?) beluisterd worden.
- [Passend lezen](#). De school kan een abonnement nemen op Passend lezen. De kinderen luisteren dan via Superboek boeken voor 9-12 jaar. In superboek kan de voorleessnelheid aangepast worden. Dat kan bijvoorbeeld handig zijn als kinderen na verloop van tijd gaan meelezen in boeken.

Samenwerken

Wanneer je samenwerkt met de openbare bibliotheek en ouders is het makkelijker om het lezen van boeken te stimuleren. Wanneer kinderen iedere dag boeken kunnen lenen uit de boekencollectie van school en meenemen naar huis kunnen ze (samen met ouders) thuis ook lezen. Overleg met de bibliotheek of het mogelijk is om samen te werken bij de jaarlijkse update en uitbreiding van je boekencollectie. Kijk ook alvast hoe je (in de toekomst) themaboekencollecties bij de zaakvakken gaat samenstellen en kunt lenen.

Boekencollectie

Leuke boeken zorgen voor leesplezier. Zorg dat je op school over een actuele en gevarieerde boekencollectie beschikt.

FOCUS

op begrip

BETREK KINDEREN

Overleg met kinderen welke boeken er beschikbaar moeten zijn. Ook niet-lezers hebben hier duidelijke ideeën over. Ga met de klas op 'mooie boeken' onderzoek in een (kinder)boekhandel of bij een NBD Biblio [boekhandel](#) (op afspraak).

VERHALENDE BOEKEN

Kies overwegend verhalende boeken (fictie en non-fictie) met rijke taal. Zoek mooie kinderboeken m.b.v. recensies van [leesbevorderingindeklas.nl](#), [NBD biblio](#), [jaappleest.nl](#), [pluizer.be](#), [jeugdbieb](#) en [kjoek.nl](#).

SERIEBOEKEN

Ga voor een uitgebreide collectie populaire serieboeken, zodat kinderen door kunnen lezen als ze enthousiast zijn. Voor veel-schrijvers (bijv. Carry Slee) geldt hetzelfde. Zoek op [kinderboeken.nl](#) naar serieboeken en vraag natuurlijk de kinderen, kinderboekhandel of bieb naar geschikte keuzes.

8 BOEKEN PER KIND

Zorg voor voldoende keuze door per kind minimaal 8 boeken aan te schaffen. Het is handig om van populaire (serie)boeken meer exemplaren te hebben.

MAKKELIJK LEZEN

Een kleine collectie makkelijk lezen boeken helpt kinderen op weg die lezen nog niet fijn vinden. Kies dus ook voor toegankelijke jeugdlectuur van bijv. Kluitman. Op [makkelijklezenplein.nl](#) vind je meer boekentips.

LUISTERBOEKEN

Als lezen nog niet fijn is kunnen luisterboeken een prettige ondersteuning zijn. Boeken luister je via de [de online bibliotheek \(ook met app\)](#), [Yoleo](#) of [superboek](#) van passend lezen.

SAMENWERKING

Werk samen met de openbare bibliotheek. Zorg samen voor een jaarlijkse update en uitbreiding van je boekencollectie. Overleg hoe je (in de toekomst) themaboekencollecties gaat samenstellen en lenen.

BOEKEN LENEN

Kinderen kunnen iedere dag boeken lenen uit de boekencollectie van school en ook meenemen naar huis.

Anneke Smits + Erna van Koeven - 2021

De Basis: rijke tekstsets

Wat zijn rijke tekstsets?

Bij begrijpend lezen zijn boeken het belangrijkst. Als leerlingen voldoende rijke boeken lezen en beluisteren, kun je gaan nadenken over het werken met rijke tekstsets. Daarbij gaat het om een aantal rijke teksten die thematisch met elkaar samenhangen doordat ze allemaal aansluiten bij een betekenisvol langer durend wereldoriëntatiethema.

- Rijke tekstsets bevatten teksten met rijke taal. Dat wil zeggen dat de teksten de lezer actief aanspreken, dat er sprake is van gevarieerde zinslengte, van verbindingswoorden, van een gevarieerde woordenschat met veel laagfrequente woorden. Er worden verbanden tussen tekstgedeelten gelegd. Rijke teksten zijn niet opsommend en bevatten natuurlijk taalgebruik. Het zijn doorlopende teksten en geen teksten die in kleine tekstblokjes zijn verdeeld.
- Rijke tekstsets bevatten teksten met kwaliteit. Ze zijn met aandacht en plezier gemaakt. De lezer kan zich inleven. Ze stralen vakmanschap uit. Rijke teksten zijn authentiek. De schrijver wil echt iets communiceren en schrijft de tekst niet alleen voor een schoolboek met als doel dat leerlingen hun woordenschat moeten vergroten of hun technisch lezen verbeteren.
- Rijke tekstsets zijn motiverend. Leerlingen hebben zin om de teksten te lezen. Ze zijn verrassend en hebben te maken met de echte wereld.
- In rijke tekstsets is sprake van samenhang. De teksten in een tekstset hangen thematisch met elkaar samen omdat ze aansluiten bij wereldoriëntatiethema's.
- In rijke tekstsets is geen sprake van visuele overbelasting. Visuele overbelasting treedt op doordat er heel veel plaatjes zijn en weinig tekst.
- Het is mogelijk om ervoor te zorgen dat alle leerlingen de teksten in tekstsets begrijpen. Dat kan door te zorgen voor visuele content, zoals foto's of filmpjes die als scaffolds (ondersteuning) worden gebruikt. Dat wil zeggen dat voorafgaand aan het lezen van de tekst foto's of filmpjes worden bekeken en besproken waardoor alle leerlingen begrijpen waar de tekst over gaat. Voor hele taalzwakke kinderen is extra scaffolding nodig. De tekstsets in zichzelf zorgen ook voor scaffolding. Ze worden opgebouwd van eenvoudig naar moeilijker waardoor de ene tekst een scaffold vormt voor de andere en leerlingen teksten met elkaar kunnen vergelijken.
- Rijke tekstsets nodigen uit tot denken en mondelinge en schriftelijke interactie.

De complexiteit van teksten

Veel uitgevers van schoolmethodes zijn ertoe geneigd teksten te vereenvoudigen (verarmen). Ze denken dat op die manier iedere leerling die teksten kan begrijpen. Maar het is een misverstand dat eenvoudige teksten met weinig verbindingswoorden en korte zinnen gemakkelijker te begrijpen zijn voor zwakke leerlingen. Zij hebben juist rijke taal en verbindingswoorden nodig om tot begrip te komen. Het grootste probleem van vereenvoudigde teksten is dat ze niet leiden tot taalontwikkeling omdat ze te weinig verbindingswoorden en te weinig laagfrequente woorden bevatten om het mentaal netwerk te kunnen ondersteunen. Meestal is het in methodes zo dat de zwakste leerlingen de eenvoudigste teksten lezen. Daarmee doe je hen tekort. Zwakke leerlingen zouden teksten met dezelfde complexiteit moeten lezen als leerlingen in de hogere niveaus. Zij hebben alleen meer scaffolding nodig om die teksten te kunnen begrijpen.

Waar vind je rijke tekstsets?

Veel leraren vinden het moeilijk om rijke tekstsets samen te stellen. De volgende manieren kunnen helpen:

-zoek op jeugdjournaal.nl naar een filmpje met bijbehorende tekst die past bij het wereldoriëntatie-onderwerp waarover je werkt. Je kunt bij de actuele thema's zoeken of in het archief. Zoek naar teksten waarvan je verwacht dat je er ook in 'volwassen' media iets over kunt vinden. Als je iets hebt gevonden, zoek dan bij het NOS-journaal en in landelijke kranten naar teksten over hetzelfde onderwerp. Vaak werkt de volgorde: jeugdjournaal, NOS-journaal, Trouw, de Volkskrant, NRC. Als het gaat om regionaal nieuws, kies dan voor een regionale tv-site en krant. Maak zo een tekstset.

-gebruik de volgende sites om je tekstset te scaffolden of te verrijken met relevante filmpjes/teksten (let wel op: niet alle teksten op de sites zijn rijk)/foto's/podcasts:

- o <https://npokennis.nl/> (vul relevante zoektermen in in het zoekscherm)
- o <https://schooltv.nl/> (selecteer op leeftijd, vak, trefwoorden)
- o <https://scientias.nl/> (veel rijke teksten!)
- o <https://www.dekennisvannu.nl/>
- o <https://www.nemokennislink.nl/>
- o <https://9-12.jeugdbibliotheek.nl/weten/info-voor-werkstuk-en-spreekbeurt.html>

-zoek in de nieuwe teksten of in het archief van Nieuwsbegrip en kies verschillende C-teksten die passen bij je thema (dit geldt voor groep 5 t.m. 8). Gebruik de bijbehorende filmpjes voor scaffolding (ondersteuning) voorafgaand aan het lezen. Afhankelijk van de tekst kan het nodig zijn om het voorlezen en samen lezen van de tekst voor te bereiden met een A tekst. Echter: onderschat je leerlingen niet. Als je al een tijdje bezig bent met het thema kan een C tekst ook zonder A tekst goed aanslaan. Een tekstset die je samenstelt vanuit het archief van Nieuwsbegrip bestaat uit filmpjes, bijbehorende C teksten en, indien nodig, de bijbehorende A tekst. Deze teksten passen bij het wereldoriëntatie-thema. Vul aan met de hierboven genoemde bronnen.

De Basis: praten over boeken en tekstsets

Waarom praten?

Actief denken over boeken, teksten en thema's bekrachtigt de ontwikkeling van de kennis- en taalbasis en daarmee het begrip. En actief denken geef je vorm door met elkaar in gesprek te gaan. Het doel van het voeren van gesprekken is niet dat leerlingen zoveel mogelijk vragen beantwoorden, maar dat ze gaan nadenken over wat ze lezen.

FOCUS vragen

We zijn er in ons onderwijs aan gewend geraakt dat leerlingen in gesprekken veel vragen beantwoorden en dat antwoorden goed of fout zijn. Als je ervan uitgaat dat niet de vragen leidend zijn, maar het denkproces centraal staat, heb je maar een paar interessante vragen nodig. Dat lijkt simpel, maar het is van groot belang welke vragen je kiest. Het moet om vragen gaan die een hele denkwereld naar boven kunnen halen. Voor ons werken de volgende FOCUS vragen. Werk per keer maar met **één van deze vragen**. Vraag wel door op de antwoorden van de leerlingen.

Vragen bij voorleesboeken:

- * Wat vind je mooi?
- * Wat valt je op?
- * Wat doet je denken aan ons thema?
- * Welke keuze zou jij gemaakt hebben?
- * Welke wijsheid vind jij door het verhaal?

Vragen bij boeken om zelf te lezen:

- * Wat vind je mooi?

Vragen bij tekstsets

- * Wat is nieuw voor jou?
- * Wat doet je denken aan ons thema?
- * Waarom doen veel mensen /doe jij [dit] wel of juist niet?
- * Welke wijsheid vind jij door de tekst(en)?
- * Wat is volgens jou het andere verhaal?

Denken-schrijven-uitwisselen (DSU)

Voor het voeren van gesprekken maak je gebruik van de werkvorm Denken-Schrijven-Uitwisselen. Het is belangrijk om de vaart in deze werkwijze te houden zodat veel tijd over blijft voor (voor)lezen.

**DENKEN-SCHRIJVEN. Alle leerlingen hebben een Focus-schrift. Ze denken individueel 1-2 minuten na over de gestelde vraag en schrijven in hun schrift op wat ze hebben bedacht. Ze mogen zelf weten hoe ze dat doen. Ze mogen zinnen schrijven, maar ook een paar belangrijke woorden. Centraal staat dat het schrijven hen moet helpen om over hun gedachten te kunnen praten.*

**UITWISSELEN. Leerlingen wisselen gedurende 1-2 minuten hun antwoorden mondeling uit met een maatje of in een tafelgroepje EN/OF de leraar vraagt random een paar leerlingen in de groep om hun antwoord toe te lichten. Het kan belangrijk zijn om leerlingen daarbij te laten doorvragen op elkaars antwoorden.*

Om optimaal te profiteren van uitwisselen, bespreekt de leraar met de leerlingen hoe je een gesprek kunt voeren. Als iemand een antwoord geeft, is het belangrijk om precies te weten wat hij of zij gedacht heeft. Om dat te doen kun je:

- *vragen stellen tot je precies begrijpt wat iemand bedoelt.
- *vertellen wat je goed vindt aan wat de ander zegt.
- *vertellen wat je je nog afvraagt nadat de ander precies heeft uitgelegd wat hij bedoelt.
- *vertellen wat je zelf nog aan zou willen vullen.

Vastleggen van gesprekken

Leerlingen leggen hun eigen denkproces vast door aantekeningen te maken in hun Focus-schrift (DENKEN/SCHRIJVEN). Als er belangrijke nieuwe concepten/ideeën komen uit de uitwisseling schrijft de leraar deze op in een digitaal Focusschrift/prikt ze op een themawand/voegt ze toe aan een klassikale mindmap/conceptmap. Daardoor wordt het gemakkelijker om er later weer op terug te komen in het thema waardoor leerlingen steeds nieuwe verbindingen kunnen leggen binnen het thema.

Laat leerlingen denken, schrijven en praten over boeken & teksten aan de hand van de FOCUS vragen

FOCUS

vragen

DENKEN - SCHRIJVEN - UITWISSELEN

Denken en schrijven: leerlingen denken individueel na over de gestelde vraag en schrijven in hun (focus)schrift op wat ze hebben bedacht.

Uitwisselen: leerlingen wisselen met een maatje het antwoord uit en stellen vragen om precies van elkaar te weten wat ze bedoelen EN/OF

klassikaal inventariseert de leraar at random (geen vingers) welke antwoorden de leerlingen hebben gegeven. De antwoorden worden vastgelegd in een mindmap. Samen wordt er nagegaan of er nog iets moet worden toegevoegd.

FOCUS VRAGEN

Het doel van het voeren van gesprekken is dat leerlingen gaan nadenken over wat ze lezen. Onderstaande FOCUS vragen nodigen hiertoe uit. Soms moeten leerlingen wennen en zijn ze gericht op het geven van het goede antwoord, terwijl de vragen bedoeld zijn om leerlingen te laten vertellen wat zij persoonlijk denken.

Ondersteun leerlingen met de didactiek **voordoën** (in een rollenspel voorbeeldantwoorden geven), **samendoen** (oefen met de leerlingen het doorvragen) en **zelf doen**. Zelf doen gaat niet in 1x goed en vraagt dus om **volhouden** (veel dagen achter elkaar dezelfde vraag bespreken).

voorlezen

Kies elke dag na het voorlezen 1 vraag uit om te bespreken:

- Wat vind je mooi?
- Wat valt je op?
- Wat doet je denken aan ons thema?
- Welke keuze zou jij gemaakt hebben?
- Welke wijsheid vind jij door het verhaal?

zelf lezen

Laat leerlingen eens per week na het vrije keuze lezen nadenken over 1 vraag:

- Wat vind je mooi (grappig/spannend/verdrietig/vrolijk) in dit boek? of
- Wat doet je denken aan ons thema?

tekstsets

Ook na het lezen van tekst(en) kies je 1 vraag:

- Wat is nieuw voor jou?
- Wat doet je denken aan ons thema?
- Waarom doen veel mensen /doe jij [dit] wel of juist niet?
- Welke wijsheid vind jij door de tekst(en)?
- Wat is volgens jou het andere verhaal?

Anneke Smits + Erna van Koeven - 2021

De stappen van Focus

FOCUS op begrip

RIJKE BOEKENCOLLECTIE

Investeer in aansprekende voorleesboeken en (serie)boeken voor vrij lezen. Minstens 8 boeken per leerling.

ELKE DAG VOORLEZEN

Lees elke dag 30 minuten voor bij een thema uit je wereldoriëntatiemethode. Praat met leerlingen over het boek aan de hand van de gouden vragen.

ELKE DAG VRIJ LEZEN

Implementeer vrij lezen (elke dag 30 minuten). Praat met leerlingen over de boeken die ze lezen aan de hand van de gouden vragen.

GESPREKKEN OVER GOUDEN VRAGEN

Aan de hand van de gouden vragen denken/schrijven over boeken en vervolgens uitwisselen in duo's en/of de hele groep.

KIJK KRITISCH NAAR JE WERELDORIËNTATIE METHODE

Vraag je af of de methode mogelijkheden biedt voor langlopende thema's, rijke teksten bevat en of rijke boeken gekoppeld kunnen worden aan de thema's.

KIES LANGLOPENDE THEMA'S

Selecteer uit een geschikte methode 6 wereldoriëntatiethema's per jaar.

SELECTEER GOEDE BOEKEN + TEKSTEN

Maak bij de thema's een lijst met bijpassende voorleesboeken en zelfleesboeken. Kies minimaal 2 voorleesboeken om te gebruiken. Zoek ook tekstsets bij de thema's.

WERELDORIËNTATIE VERRIJKEN

Gebruik de inhoud van de methode en vul deze aan met thematisch voorlezen, rijke tekstsets en besteed tijd aan denken, praten en schrijven over het thema/boeken/teksten.

WERELDORIËNTATIE UITBREIDEN OP HET ROOSTER

Breid wereldoriëntatie uit op het rooster i.p.v. de begrijpend leesmethode, de technisch leesmethode, oefensoftware en het taalboek.

BLOG
GELETERDHEID
EN
SCHOOLSUCCES

1. Thematisch voorlezen

Twee boeken per wereldoriëntatiethema

Als je je onderwijs in leesbegrip wilt veranderen, start dan met voorlezen van minstens twee boeken die passen bij een wereldoriëntatie thema. Leerlingen ontwikkelen hun mentaal netwerk als ze zelf lezen, maar ook als ze luisteren naar boeken. Leerlingen kunnen luisteren als hen boeken voorgelezen worden, maar bijvoorbeeld ook als ze naar luisterboeken luisteren. Je geeft een boost aan de ontwikkeling van het mentaal netwerk als je voorleest uit boeken die aansluiten bij (wereldoriëntatie)thema's die in de klas centraal staan. Leerlingen profiteren dan van de taal uit het boek zelf, maar ook nog eens van het feit dat ze de wereldoriëntatiebegrippen in de boeken steeds opnieuw tegenkomen.

Dagelijks lezen

Lees elke dag minstens 30 minuten voor uit hetzelfde boek zodat je in de flow van het verhaal blijft (en het boek in twee weken uit is). Het makkelijkste gaat dit als voorlezen ingeroosterd is.

Boekselectie

Lees voor uit voorleestoppers die passen bij je thema. Dit zijn fictieboeken die prettig voorlezen, rijke taal en een sterk verhaal bevatten. Kies voor een boek dat jou en je leerlingen **aanspreekt**, maar dat **vrij moeilijk** is voor je leerlingen. Dit betekent dat je, als er leeftijden worden aangegeven, een boek kiest **boven de leeftijd** van je leerlingen. Vaak zullen ze dit soort boeken niet kiezen om zelf te lezen. Als je kiest voor een voorleesboek dat ruim boven het taalniveau van leerlingen ligt, profiteren ze allemaal (maar vooral de zwakke leerlingen) van de rijke taal en verhalen. Lees dus geen AVI en Clib boeken voor en kies niet vaak voor non-fictie. Kies alleen voor non-fictie die niet opsommend maar verhalend geschreven is.

Kies bij elk wereldoriëntatiethema minstens drie voorleestoppers uit, ruim voordat je nieuwe thema begint. Zo kun je in ieder geval twee boeken voorlezen en heb je een reserveboek achter de hand. De boeken die je nodig hebt, zijn vaak niet op school aanwezig. Zoek dus tijdig naar passende boeken en bestel ze bij de openbare bibliotheek. De site [leesbevorderingindeklas.nl](https://www.pluizer.be/toppers) geeft een overzicht van mooie boeken bij verschillende thema's. Houd bij welke boeken geschikt zijn bij een thema zodat je er een ander jaar weer gebruik van kunt maken. Voor Focus hebben we een [overzicht gemaakt met boeken bij thema's](#). Omdat we zagen dat binnen de leeftijdsgroepen A en B een grote variatie is in niveau van boeken, hebben we een onderverdeling gemaakt in B0-boeken (eenvoudige B-boeken), B-boeken (gemiddelde B-boeken), B+-boeken (moeilijke B-boeken) en C-boeken. Kies de B+ en de C-boeken om voor te lezen. Ook andere sites kunnen helpen bij het kiezen van boeken bij thema's

- <https://www.pluizer.be/toppers> (zoek door thema aan te geven en leeftijd 9-12)
- <https://www.pluizuit.be> (klik op leesboek, kies trefwoord en let op de leeftijd)
- <https://jaappleest.nl/sorteren-op/voorleesboek/> (scroll rechts naar beneden om een thema te selecteren uit alle boeken, niet alleen voorleesboeken)
- Op <http://leesbevorderingin.de.klas> wordt elk jaar een lijstje met topboeken gepubliceerd die heel geschikt zijn als voorleesboeken.

Gewoon voorlezen

Je ondersteunt en stimuleert kinderen enorm door 'gewoon' voor te lezen. Met gewoon voorlezen bedoelen we voorlezen zonder onderbrekingen. Beleef het boek terwijl je leest. Lees expressief voor (met intonatie), maar houd het verder simpel. Ga dus niet acteren, het verhaal onderbreken, iets uitleggen of vragen stellen. Geniet met de kinderen van het voorlezen en laat het verhaal zijn werk doen.

Begin je voorleessessie door zelf een korte reminder (1 minuutje) van dat wat je de vorige keer hebt voorgelezen, als dat tenminste nodig is voor jouw klas. Lees vervolgens zonder onderbrekingen voor. Kinderen begrijpen meer dan je denkt, boeken leggen zichzelf immers uit. Alleen als je duidelijke tekenen van massaal onbegrip ziet, leg je het voorlezen stil om iets te verhelderen. Als je vooral zelf denkt dat het te moeilijk is, onderdruk dan deze gedachte... en lees gewoon door!

Bij de start van een nieuw voorleesboek observeer je of kinderen aangehaakt blijven. Probeer twintig bladzijden uit. Hangen ze niet aan je lippen... pak dan je reserveboek.

Denken en praten over voorleesboeken

Door actief te denken over voorgelezen teksten, leren leerlingen die teksten nog beter begrijpen en ontwikkelen ze hun mentaal netwerk. Door met leerlingen te praten, worden ze uitgedaagd tot actief denken. Sluit voorleessessies af met de Focusvraag: "Wat vond je mooi?" of met één van de andere FOCUS vragen. Gebruik deze vraag met de didactiek Denken-Schrijven-Uitwisselen. Het geeft kinderen de gelegenheid om door te praten over boeken. Probeer waar mogelijk om ook tijdens de zaakvaklessen verbindingen te leggen met (en te praten over) het voorgelezen boek.

Vragen bij voorleesboeken:

- * Wat vind je mooi?
- * Wat valt je op?
- * Wat doet je denken aan ons thema?
- * Welke keuze zou jij gemaakt hebben?
- * Welke wijsheid vind jij door het verhaal?

Voorlezen

Lees elke dag minstens 30 minuten voor zodat je lekker in de flow van het verhaal blijft (en het boek met 2 weken uit is). Inroosteren dus.

FOCUS

op begrip

GEWOON

VOORLEZEN

Beleef het boek terwijl je leest.
Lees expressief voor (met intonatie), maar houd het verder simpel. Dus niet acteren, geen onderbrekingen, geen uitleg of vragen. Geniet gewoon van het voorlezen en laat het verhaal zijn werk doen.

VOORLEESTOPPERS

Kies per wereldoriëntatiethema minstens 2 [voorleestoppers](#) uit (+ een reserveboek). Dit zijn fictieboeken die prettig voorlezen, rijke taal + sterk verhaal bevatten. Kies boeken die kinderen niet zelf kiezen en die ruim boven het taalniveau liggen. Zo profiteren alle leerlingen (vooral de zwakke) van rijke taal en verhalen.

VOORBEREIDING

De benodigde fictieboeken zijn meestal niet op school aanwezig. Zoek dus tijdig naar boeken die passen bij het thema en leen ze bij de openbare bibliotheek. Goede boeken vind je [HIER](#).
TIP: maak vanuit je voorleeservaringen een lijst met alle voorleestoppers per thema (handig voor volgend jaar).

LANCEREN

Begin je voorleessessie met een korte samenvatting (1 minuutje) van het verhaal van de vorige keer (doe dit zelf). Laat het uitgelezen boek in de klas en vraag wie het zelf nog eens wil lezen. Kies een kind uit die het nodig heeft voor de taalontwikkeling.

OBSERVEREN

Let tijdens het voorlezen op of de kinderen aangehaakt blijven en zich gemakkelijk in het verhaal kunnen inleven. Probeer 20 blz. uit. Hangen ze aan je lippen dan ga je door, zo niet... kies dan een ander boek.

HOGЕ VERWACHTINGEN

Kinderen begrijpen meer dan je denkt, boeken leggen zichzelf uit als kinderen zich inleven in het verhaal. Alleen als je duidelijke tekenen van massaal onbegrip ziet leg je het voorlezen stil om iets te verhelderen.

Als je vooral zelf denkt dat het te moeilijk is, onderdruk dan deze gedachte... en lees gewoon door :).

PRATEN OVER BOEKEN

Praat twee keer per week over boeken aan de hand van de FOCUS vragen. Doe dit met denken-schrijven-uitwisselen. Stimuleer (waar mogelijk) verbanden tussen het thema en het voorgelezen boek. Waar doet dit jou aan denken in ons voorleesboek? Waar doet dit jou aan denken in ons thema? Verbindingen leggen = leren!

DON'TS...

- Lees nooit AVI en CLIB boeken voor.
- Lees liever geen non-fictie voor.

(M)

FAQ over voorlezen

Kun je verouderde boeken, zoals Jip en Janneke nog steeds voorlezen?

Jip en Janneke kun je nog steeds voorlezen omdat het nog steeds gaat om aantrekkelijke goed geschreven verhalen. Daarbij is het goed om de echt verouderde verhalen over te slaan. Het voorlezen van Jip en Janneke aan kleuters heeft natuurlijk niet tot doel dat leerlingen kennismaken met woorden als 'schillenboer', maar gewoon dat zij genieten van de grappige verhalen. In het algemeen kun je het best voor eigentijdse boeken kiezen. Je zou Jip en Janneke overigens ook nog heel goed kunnen gebruiken voor een geschiedenisles over de jaren vijftig in de bovenbouw, maar dat terzijde.

Hoe vinden wij fictieve boeken over 'de polder', 'droogmakerijen', 'de Europese unie'?

Probeer thema's breed en/of overkoepelend te bekijken. Er zijn dan misschien niet zoveel kinderboeken over polders en droogmakerijen, maar wel over water (watersnood, vakantie aan het water etc.). Overigens zijn er via de aanbevolen website (<https://leesbevorderingindeklas.nl>) wel één of meer boeken te vinden die iets vertellen over de inpoldering. Het is handig om daarvoor op deze website gewoon een zoekterm in te geven (zoals polder, inpoldering). Een voorbeeld is het boek <https://leesbevorderingindeklas.nl/book-review/de-watermensen/>. Er zijn (vrijwel) geen boeken Europese Unie. Maar wel over Op reis of Samenwerken. En er zijn ook wel enkele boeken over politiek. Een andere, goede, optie is om voor een methode te kiezen met brede thema's, daarbij is het doorgaans makkelijker om goede boeken te vinden.

2. Vrije keuzelezen

Vrije keuze-lezen: de basis

Goed onderwijs in leesbegrip staat of valt met het lezen van boeken. Alleen als er veel en vaak wordt gelezen (minimaal 25 boeken per jaar), verbetert het leesbegrip van leerlingen. Maak dus tijd voor lezen :). **Elke dag een half uur vrije keuzelezen** uit een zelfgekozen boek is essentieel voor de opbouw van leesvaardigheid, kennis en begrip.

Randvoorwaarden

Het is belangrijk dat leerlingen actuele, rijke teksten lezen die inhoudelijk interessant zijn. Deze rijke boekentaal die uitnodigt tot doorlezen, kom je vooral tegen in fictieboeken (en minder in non-fictie). Vanaf groep 5 lezen leerlingen geen AVI en/of Clib boeken meer omdat deze taalarm zijn.

Tijdens het lezen is het rustig in de klas en wordt er niet gelopen. Elke leerling is naar de wc geweest en heeft een reserveleesboek op tafel liggen. Voor sommige leerlingen is het fijn om een geluidsbeperkende koptelefoon te gebruiken. Het kan voor leerlingen fijn zijn om te lezen in een zithoekje met kussens en een comfortabele bank.

Als leraar heb je tijdens het vrije keuzelezen de tijd om het leesgedrag van de leerlingen te observeren. Op deze manier kun je signaleren welke leerling nog hulp nodig heeft om een passend boek te vinden. Als observeren niet meer nodig is, lees je zelf een kinderboek. Doordat je zelf ook kinderboeken leest, kun je leerlingen beter adviseren bij de boekkeuze. Ook wordt het makkelijker om met leerlingen te praten over boeken. Als ze een serie uit hebben, probeer je ze te interesseren voor rijkere boeken in hetzelfde genre met een krachtig verhaal en rijkere taal.

Boeken kiezen

Zorg dat leerlingen uit een breed scala aan boeken kunnen kiezen. Dat kan door als school zelf een aantrekkelijke boekenverzameling aan te leggen of door te kiezen voor [de Bibliotheek op school](#). Zorg ervoor dat leerlingen ruim de mogelijkheid hebben om nieuwe boeken te zoeken. Een bibliotheek die een half uur per week open is, werkt niet. Boeken voor het vrij lezen mogen leerlingen zelf kiezen. Dat is cruciaal. Tegelijk weten we dat leerlingen hun kennis- en taalbasis nog krachtiger kunnen ontwikkelen als ze lezen rond wereldoriëntatie-thema's waarover ze toch al werken. Zorg dus altijd dat dat soort boeken aanwezig zijn.

Waar kun je verder op letten bij het kiezen van boeken?

- Zorg voor hedendaagse boeken. Pas op dat boeken niet verouderd zijn.
- Zorg dat er aantrekkelijke series aanwezig zijn.
- Zorg dat er non-fictieboeken aanwezig zijn met rijke taal. Dat wil zeggen dat ze actief geschreven zijn en dat leerlingen meegenomen worden in de verhalende tekst. Pas op, want dergelijke teksten zijn moeilijk te vinden. Het is belangrijk om heel kritisch te zijn. Grasduinboeken met pagina's met veel plaatjes en kleine blokjes tekst zijn niet geschikt voor begrijpend lezen.
- Voor het vrij lezen zijn niet alleen papieren boeken voorhanden, maar ook luisterboeken en digitale boeken. Zo kun je variëren. Soms kunnen leerlingen tijdelijk een digitaal of een luisterboek fijner vinden.

Vrij lezen: de basis

Elke dag een half uur lezen uit een zelfgekozen boek is essentieel voor de opbouw van leesvaardigheid, kennis en begrip.

FOCUS

op begrip

WAT KOMT EERST...

Welk kind heeft mijn steun nodig voor boekkeuze?

RIJKE BOEKENTAAL

Taal en lezen ontwikkel je met boeken die rijke taal bevatten. Rijke taal kom je vooral tegen in fictieboeken en minder in non-fictieboeken. Vanaf groep 5 lezen kinderen geen AVI en/of Clib boeken meer in de klas omdat deze taalarm zijn.

KLASSENMANAGEMENT

Tijdens het lezen wordt niet gelopen in de klas. Elk kind is naar de wc geweest en heeft een reserveboek op tafel liggen. Voor sommige kinderen kan een geluidsbeperkende koptelefoon fijn zijn.

LERAAR: OBSERVEERT EN LEEST

Tijdens het vrij lezen observeer je het leesgedrag van de kinderen. Als dat niet meer nodig is, lees je zelf ook een kinderboek (rolmodel!).

ZELF KINDERBOEKEN LEZEN HELPT

Door zelf kinderboeken te lezen kun je kinderen boeken adviseren, de kwaliteit van de boeken inschatten voor de taalontwikkeling en makkelijker met kinderen over boeken praten. Kijk voor boekentips op leesbevorderingindeklas.nl.

GEMOTIVEERD LEZEN

DOEN:

- Maak samen een top 10 van populaire boeken.
- Laat elk kind in een klassenmap de gelezen boeken (+cijfer) bijhouden.

LEES VEEL VOOR

Lees elke dag 30 minuten voor. Voorlezen is nog effectiever als je voorleesboeken bij een thema in de klas kiest. Zorg dat deze boeken ook in de klas zijn zodat kinderen ze zelf kunnen lezen.

GEEF BOEKEN POSTIEVE AANDACHT

Zorg dat boeken zichtbaar zijn in de klas en presenteer regelmatig boeken.

PRATEN OVER BOEKEN

Gebruik de FOCUS vragen om te denken en praten over de boeken die kinderen lezen. Gebruik denken, schrijven, uitwisselen.

SPRINGPLANK

Als kinderen eenmaal aan het lezen zijn probeer je ze te interesseren voor rijkere boeken in hetzelfde genre met een krachtig verhaal en meer + rijkere taal.

Anneke Smits + Erna van Koeven - 2021

Zwakke lezers ondersteunen

Soms is lezen nog niet fijn en gaat het niet vanzelf. Juist dan is het belangrijk om de boekkeuze te ondersteunen en leerlingen te motiveren voor lezen.

Samen op zoek

Ga samen met de leerling op zoek naar het sleutelboek om de leesmotivatie aan te wakkeren. Voor elke leerling is er dat ene doorslaggevende boek waardoor lezen ineens (weer) leuk wordt. Dit boek vind je makkelijker als je de leerling goed kent en weet waar interesses en voorkeuren liggen. Dus voer gesprekjes, stel vragen, bekijk samen boeken en probeer ze uit. Achterhaal samen met de leerling (en ouders) welk boek zou kunnen passen. Zoek bij voorkeur een serieboek uit zodat een leerling lekker door kan lezen als hij geraakt wordt. Wanneer je zelf veel kinderboeken kent is het makkelijker om een goede match tot stand te brengen. Laat de leerling meedenken over de vraag hoe lezen leuk kan worden. Vraag bijvoorbeeld met wie (mede-leerling, juf, tutor), hoe (apart, in de klas, met koptelefoon) met wat of wanneer lezen fijner is. Kijk of het fijn is om tijdelijk een luisterboek te beluisteren. Het is dan echt niet altijd nodig om in het geschreven boek mee te lezen.

Lezen zonder drempels

Als lezen nog niet fijn is kun je leerlingen lanceren in een boek. Je helpt ze om in het verhaal te komen door het eerste hoofdstuk voor te lezen. Wat ook werkt is voor-koor-door lezen, tutor- en duolezen. Lees veel voor in de klas en zorg dat deze boeken ook beschikbaar zijn voor leerlingen. Wanneer je kiest voor serieboeken die ook nog passen bij je thema, kun je een hype creëren en leerlingen stimuleren om de hele serie uit te lezen. AVI boeken zijn niet geschikt om te gebruiken; ze zijn taalarm en zelden verslavend.

Zoek samen met leerlingen uit wat nodig is om drempelloos te lezen. Wanneer een leerling bijvoorbeeld eerst een serieboek luistert, leert hij de taal en het verhaal van het boek alvast kennen. Daarna is het makkelijker om over te stappen op zelf (met ondersteuning) lezen. Bij elke leerling werkt iets anders. Denk aan luisterboeken, makkelijk lezen boeken (tijdelijk), een graphic novel, E-book of Yoleo.

Denken en praten over boeken

Het verwerven van rijke taal door lezen leidt tot de ontwikkeling van een verbonden mentaal netwerk. Door actief te denken over wat je leest, wordt die ontwikkeling nog krachtiger. Daarom zou praten over boeken vanzelfsprekend onderdeel moeten zijn van de leescultuur in de klas. Dat kan met FOCUS vragen en de werkvorm Denken-Schrijven-Uitwisselen.

Vrij lezen: ondersteunen

Wat als lezen nog niet fijn is?
Zoek naar dat ene sleutelboek om
de leesmotivatie aan te wakkeren.

FOCUS

op begrip

**SAMEN OP
ZOEK**

SLEUTELBOEK

Voor elk kind is er dat ene doorslaggevende boek waardoor lezen ineens leuk wordt

LEER HET KIND KENNEN

Voer gesprekjes, stel vragen, bekijk samen boeken en probeer ze uit. Achterhaal zo samen met het kind (en ouders) welk serieboek zou kunnen passen. Wanneer je zelf veel kinderboeken kent is het makkelijker om een goede match tot stand te brengen..

BETREK HET KIND

Laat het kind meedenken over de vraag hoe lezen leuk kan worden. Vraag bijv. met wie (mede-leerling, juf, tutor), hoe (apart, in de klas, koptelefoon) met wat of wanneer lezen fijner is.

**LEZEN ZONDER
DREMPELS**

LANCEREN

Als lezen nog niet fijn is, kun je kinderen lanceren in een boek. Je helpt ze om in het verhaal te komen door bijv. het eerste hoofdstuk voor te lezen. Wat ook werkt is voor-koor-door, tutor-en duolezen.

LEES VEEL VOOR...EN CREËER EEN HYPE

Als kinderen geraakt worden door een serieboek lezen ze lekker door. Dus.. lees voor, creëer een hype in de klas en laat ze de hele serie uitlezen. Lees liever geen AVI boeken voor, die zijn taalarm en zelden verslavend.

OPBOUWEN VAN LEESTIJD

Als kinderen nog niet fijn lezen in groep 3-4 breng je dat voor hen terug tot 15 minuten. En lees je een half uur samen hardop (voor-koor-door).

ONDERSTEUNEN

Zoek (samen met het kind) uit wat nodig is om drempelloos te lezen. Denk bijvoorbeeld aan luisterboeken, makkelijk lezen boeken (tijdelijk), een graphic novel, E-book of Yoleo. Bij elk kind werkt iets anders

Anneke Smits + Erna van Koeven - 2021

FAQ over vrije keuze lezen

Hoe verhoudt vrije keuze lezen zich tot het lezen van losse woorden?

Leerlingen woordrijen laten lezen kan zinvol zijn als je wilt nagaan of ze dyslectisch zijn. Voor dyslectici is het extra moeilijk om rijen op zichzelf staande woorden te ontcijferen. Ze kunnen daarbij immers geen gebruik van de context. En juist voor dyslectische leerlingen is de context een belangrijk hulpmiddel bij het lezen. Woordrijen lezen als oefening is -na groep 3- niet zinvol, ook niet voor dyslectische leerlingen. Zij hebben baat bij het herhaald lezen van motiverende tekst (dat is dus geen tekst die speciaal is geschreven om woorden met een bepaalde moeilijkheid (isch, qu) onder de aandacht te brengen), het liefst uit serieboeken, zodat ze geënthousiasmeerd worden om verder te lezen. Het kan helpen om digitaal te lezen omdat ze dan de letters kunnen vergroten. Daarnaast kunnen ze luisterboeken luisteren, zodat hun woordenschat op peil blijft. Als het gaat om losse woorden, is het dus niet verstandig om woordrijen te oefenen. Het is wel aan te bevelen om bij dyslectici lezen en spellen te koppelen en leerlingen uit de tekst geselecteerde woorden te laten schrijven en daar zinnen bij te laten bedenken (Zie de aanpak Spellet: <http://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/2017/07/spellet-spellinginterventie-zonder.html>). Gelukkig werken lang niet alle dyslexie-instituten met woordrijtjes. Dyslexie-instituten verschillen onderling sterk in kwaliteit en daarmee ook in de resultaten die ze bereiken.

Zie ook: <https://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/2014/05/voortgezet-lezen-losse-woorden-oefenen.html>

Hoe ga je om met vrije keuzelezen bij kinderen met ADD of ADHD?

Serieboeken zijn heel geschikt voor deze leerlingen. Als ze eenmaal enthousiast zijn voor een serie, kost de leesconcentratie hen minder inspanning, omdat ze situaties en personages herkennen. Het kan zijn dat ze het fijn vinden om digitaal te lezen vanwege de grotere letters, maar het kan ook zijn dat ze verdwalen in een digitaal boek omdat de pagina-indeling ontbreekt. Luisterboeken kunnen goed helpen om leerlingen die -tijdelijk- niet gemotiveerd zijn voor lezen, te helpen bij die motivatie. Ook hier zijn series handig. Lezen gaat sneller dan luisteren en het is te hopen dat leerlingen zo enthousiast worden over een serie dat ze graag verder willen lezen. Kinderen met AD(H)D profiteren vaak van boeken met 'novelty', deze boeken triggeren de aandacht door o.m. "active verbs, less familiar characters, vivid adjectives, and surprising story endings", zie Beike & Zentall, 2012.

¹ Beike, S. M., & Zentall, S. S. (2012). "The snake raised its head": Content novelty alters the reading performance of students at risk for reading disabilities and ADHD. *Journal of Educational Psychology*, 104(3), 529–540. <https://doi.org/10.1037/a0027216>

FAQ over vrije keuze lezen

'Je moet lezen', werkt toch eigenlijk niet.

Dat is enerzijds zo. Om leerlingen op school te motiveren tot lezen, maak je gebruik van 'de natuurlijke saaiheid' van de school. Als lezen op het rooster staat, kunnen de leerlingen niets anders doen dan lezen. Anderzijds is het cruciaal dat leerlingen met plezier lezen. Daarvoor is het nodig dat er een aantrekkelijk boekenaanbod, dat er sprake is van een leescultuur op school, dat leerlingen geholpen worden bij hun keuze. Overigens is 15 minuten per dag lezen echt te weinig. Als je net in een verhaal zit, moet je al weer stoppen met lezen. 30 minuten per dag is het minimum, daar is ook al heel lang ervaring mee binnen allerlei projecten waaraan veel scholen hebben meegedaan. Om tot leesplezier en leesmotivatie te komen is het essentieel dat kinderen daadwerkelijk lezen en dat de leraar hen helpt om dat in boeken te doen die, specifiek voor hen, de grootste kans op leesplezier opleveren. 'Voor ieder kind is ergens een boek' 'The best intervention is a good book'. En dan..., dan wordt moeten *mogen*!

3. Wereldoriëntatie-onderwijs verrijken

Kritisch kijken naar je wereldoriëntatieonderwijs

Het is zaak om goed na te denken over de wereldoriëntatiemethode die je kiest. Vragen die je kunt stellen bij het kiezen van een wereldoriëntatiemethode, zijn de volgende:

- *Is er in de methode de mogelijkheid om met overkoepelende thema's te werken? En zo ja, zijn die thema's aantrekkelijk voor leerlingen? En zijn ze logisch? Soms worden onderwerpen met de haren bij een thema gesleept en krijg je in plaats van een samenhangend thema allemaal verschillende losse onderwerpen.
- *Als er niet de mogelijkheid is om met overkoepelende thema's te werken, is het dan mogelijk één wereldoriënterend vak langere tijd achter elkaar aan te bieden? (zie ook de informatie over intensiveren hierna).
- *Hoe rijk zijn de teksten in wereldoriëntatiemethodes? Dat wil zeggen: zijn ze niet opsommend, zijn ze niet gefragmenteerd, is de bladspiegel helder en zijn er niet teveel niet functionele afbeeldingen? Hierbij moet worden aangetekend dat er weinig methodes zijn met werkelijk rijke teksten.
- *Kunnen aan de thema's in de methode (of ze nu overkoepelend zijn of niet) voorleesboeken en boeken om zelf te lezen worden gekoppeld en dan het liefst fictie of verhalende non-fictie? Soms is het nodig om een thema dan iets anders te formuleren. 'Inpoldering' wordt bijvoorbeeld 'water' of 'de mens en het water'.
- *Bieden de thema's de mogelijkheid om ze uit te breiden met tekstsets?

Wereldoriëntatie-onderwijs intensiveren

Als leerlingen willen komen tot ontwikkeling van leesbegrip moet het wereldoriëntatie-onderwijs worden geïntensiveerd. Dat wil zeggen dat er minimaal vier wereldoriëntatielessen van minimaal 50 minuten per week worden gegeven over hetzelfde thema. Die wereldoriëntatielessen bestaan uit:

- *de methodeles (zonder de werkboeken) (20-30 minuten)
- **dagelijks 30 minuten thematisch voorlezen (zie hoofdstuk 1)
- ***het uitbreiden van de methodeles met het lezen van en praten en schrijven over thematische tekstsets (20-30 minuten)

Dat kan er bijvoorbeeld als volgt uitzien:

Maandag: methode en voorlezen uit het themaboek

Dinsdag: methode en voorlezen uit het themaboek

Woensdag: voorlezen uit themaboek

Donderdag: werken met een tekstset (denken, schrijven, uitwisselen) en voorlezen uit het themaboek

Vrijdag: werken met een tekstset (schrijven) en voorlezen uit het themaboek

Het vrije-keuzelezen wordt gepland buiten de tijd die wordt besteed aan het wereldoriëntatieonderwijs. Leerlingen kunnen immers ook voor boeken kiezen die niet passen bij het thema.

Hoe zoek je naar tijd om het wereldoriëntatie-onderwijs uit te breiden?

- *Je stopt met het gebruik van een methode begrijpend lezen

*Je beperkt het gebruik van de werkboeken en werkbladen bij de wereldoriëntatiemethode

*Je slaat de opdrachten mondelinge taal en schrijven uit de taalmethode over, net als de oefeningen leesbegrip en woordenschat.

Hoe werk je met tekstsets?

Als je een tekstset hebt samengesteld, werk je daar op de volgende manier mee. Je kiest de eerste tekst uit de tekstset en zet de volgende stappen:

- scaffolding zodat iedere leerling de belangrijkste inhoud van de tekst kan begrijpen (het begrip van losse woorden uit de tekst is niet belangrijk, leg geen losse woorden uit tenzij leerlingen er expliciet om vragen)
- voorlezen van de tekst
- zelf lezen van de tekst
- denken-schrijven-uitwisselen (DSU)
- schrijven over de tekstset

Scaffolding

Zorg voor voldoende scaffolding voor leerlingen die het moeilijk vinden een tekst te begrijpen. Scaffolding wil zeggen dat je tijdelijke steigers bouwt voor de leerlingen die een tekst moeilijk vinden, zodat alle leerlingen een tekst kunnen begrijpen. Hoe zwakker leerlingen zijn, hoe meer scaffolding ze nodig hebben.

Scaffolding kan eruit bestaan dat je start met een eenvoudige tekst (bijvoorbeeld de teksten die onder de filmpjes van het jeugdjournaal staan) en daarna over hetzelfde onderwerp moeilijker teksten laat lezen. Zo bouwen leerlingen hun kennis op (zie onze blog over tekstsets).

Scaffolding kan er ook uit bestaan dat je voorafgaand aan het lezen van de tekst met leerlingen het bijbehorende filmpje bekijkt. Voor NT2-leerlingen kan het nodig zijn dat je een aantal 'stills' neemt uit het filmpje en die met hen bespreekt.

Scaffolding kan eveneens zijn dat leerlingen die dat nodig hebben de voorgelezen tekst voorafgaand aan de behandeling van de tekst in de klas kunnen lezen (preteaching).

Voorlezen

Lees de tekst als dat mogelijk is, eerst voor. Mocht de tekst te lang zijn om voor te lezen, neem de leerlingen dan mee in de strekking van de tekst door kort te vertellen waar de alinea's over gaan.

Zelf lezen

Vraag de leerlingen vervolgens de tekst voor zichzelf te lezen. Ter afwisseling kan (een gedeelte van) de tekst ook in duo's worden gelezen.

Denken-Schrijven-Uitwisselen over tekstsets

Zie voor dit onderdeel de Basis: praten over boeken en tekstsets

Wereldoriëntatie

Verrijk je wereldoriëntatie onderwijs met (voor)lezen, denken, praten en schrijven zodat leerlingen kennis en begrip ontwikkelen.

FOCUS

op begrip

6 WERELDORIËNTATIETHEMA'S

Werk met langer durende thema's om leerlingen de kans te geven kennis en begrip te ontwikkelen. Selecteer thema's waar je minimaal zes weken aan werkt. Dat wil zeggen dat je met zo'n zes thema's per jaar werkt. Een thema kan overkoepelend zijn over alle wereldoriëntatievakken (vrijheid, macht, ruimte, natuurrampen) of gaan over een thema binnen één wereldoriëntatie-vak (Middeleeuwen, sterke verbindingen).

(VOORLEES)BOEKEN

Zoek rijke thematische fictie zodat leerlingen in de breedte kennis verwerven ([zie de voorbeeldlijsten](#)). Lees voor uit 2 [voorleestoppers](#) en laat leerlingen tijdens het vrij lezen ook uit thema-boeken kiezen (ook verhalende non-fictie boeken van bijv. Bibi Dumon tak). Let op: om boeken aan een thema te kunnen koppelen, moet je het soms iets aanpassen. Een thema als 'Europa' zou je kunnen veranderen in 'Over grenzen'.

RIJKE TEKSTSETS

Als aanvulling op de boeken koppel je relevante rijke teksten aan een thema. Een set van teksten omvat meerdere aspecten van het thema en bevat eenvoudige teksten (of filmpjes) die de moeilijke teksten ondersteunen. Goede teksten motiveren doordat je je in kunt leven. Ze hebben geen afleidende plaatjes en zijn zo geschreven dat de inhoud makkelijk te onthouden is. Zoek rijke teksten via [jeugdjournaal.nl](#) (eenvoudig) en zoek door via NOS-journaal en kranten (moeilijk). Kijk ook in het archief van Nieuwsbegrip.

PRATEN EN SCHRIJVEN

Gebruik de FOCUS vragen om met leerlingen te praten en te denken/schrijven over de boeken en teksten.

TIJD

Door de verrijking van de methode met lezen, denken, schrijven en praten, is er meer tijd nodig voor wereldoriëntatie. Rooster minimaal 4x 50 minuten per week in voor wereldoriëntatie. In die tijd worden de materialen uit de methode gebruikt en wordt er gepraat en geschreven over de tekstsets.

DE METHODE

Een methode die goed past bij de FOCUS aanpak bevat

- + langdurende thema's
- + vakintegratie
- + genoeg rijke teksten
- + verhelderend videomateriaal.

Gebruik geen methode die

- leerlingen zelf materiaal laat zoeken
- veel maar overwegend arme, opsommende teksten bevat
- arme teksten met visuele afleiding.

Anneke Smits + Erna van Koeven - 2021

(M)

Werken met tekstset

Denken, schrijven en uitwisselen (DSU) over diverse en ondersteunende rijke teksten die passen bij het wereldoriëntatie thema.

FOCUS op begrip

SAMEN LEZEN

Deel de tekst uit op papier (bewaren in eigen leerlingmap) en toon op het digibord. Ondersteun het lezen:

* Bereid leerlingen voor op het onderwerp met een filmpje of afbeelding. Als ze al een andere eenvoudigere tekst gelezen hebben is dat vaak niet meer nodig.

* Lees de tekst voor (meelezen mag). Let op! Losse woorden uitleggen is niet nodig.

Laat de leerlingen de tekst nog een keer zelfstandig lezen (in duo of koor).

DENKEN - SCHRIJVEN - UITWISSELEN (DSU)

Met de didactiek DSU laat je leerlingen denken over de tekst aan de hand van één Focusvraag voor teksten en/of één aanvulzin met meerdere voegwoorden.

KIES 1 FOCUSVRAAG

- Wat is nieuw voor jou?
- Wat doet je denken aan ons thema?
- Waarom doen veel mensen /doe jij [dit] wel of juist niet?
- Welke wijsheid vind jij door de tekst(en)?

MAAR.....
OMDAT....
DUS....

GEBRUIK AANVULZINNEN

A) Bedenk 1 (of meer) **aanvulzin(nen)** die leerlingen afmaken met meerdere voegwoorden, zodat ze nadenken over tegenstellingen, doel-middel en/of oorzaak-gevolg.

B) Laat leerlingen de verschillende teksten bij het thema vergelijken aan de hand van de volgende **aanvulzinnen**:

- Overeenkomsten tussen de teksten zijn....
- Verschillen tussen de teksten zijn...

AANTEKENINGEN MAKEN

Naar aanleiding van de vraag 'Wat is nieuw voor mij' maken leerlingen korte aantekeningen (in de vorm van woorden/woordgroepen) over één tekst.

Gebruik de didactiek voordoen, samen doen, zelf doen (VSZ).

Vervolgens tekenen ze een mindmap met die woorden/woordgroepen. Daarbij is heel belangrijk: wat zet je centraal in de mindmap. En wat heeft met wat te maken? (ook via VSZ) De leerlingen lichten de mindmap toe via denken - delen - uitwisselen.

Anneke Smits + Erna van Koeven - 2021

4: schrijven over tekstsets en thema's

Schrijven is studerend lezen

Schrijven in de context van leesbegrip heeft -net als praten- tot doel leerlingen aan het denken te zetten over boeken en teksten. Schrijven leidt tot denken omdat je bij het schrijven meer tijd hebt dan wanneer je praat over teksten. Actief produceren verbetert begrip en zorgt voor uitbreiding van het mentaal netwerk van de lezer.

Natuurlijk is het mogelijk om naar aanleiding van teksten creatieve schrijfopdrachten te geven die tijdens het onderwijs in schrijven worden uitgevoerd. Daarvoor zijn de schrijfdidactieken uit ons boek *Rijke taal* heel geschikt: laagdrempelig schrijven, herschrijven en genreschrijven over boeken, teksten en thema's. In het kader van leesbegrip, willen we hier een vorm van schrijven introduceren die leerlingen niet alleen laat nadenken over de inhoud van de tekst, maar in relatie tot die inhoud ook over de structuur. Zo helpt het schrijven over teksten ook bij informatieverwerking of studerend lezen.

Onze schrijfaanpak kent drie stappen: het schrijven van woorden, het schrijven van zinnen en het maken van aantekeningen. Overigens gaat aan schrijven bovendien altijd het voeren van gesprekken over boeken en teksten vooraf (denken-schrijven-uitwisselen).

Het schrijven van woorden

Het schrijven van woorden vervangt de spellingmethode met uitzondering van de werkwoordspelling. Door spelling te integreren in Focus ontstaan twee voordelen: er ontstaat een goede inhoudelijke aansluiting bij het thema waardoor de woorden steeds weer zinvol gebruikt kunnen worden, en de spellingoefeningen versterken de woordenschat. Focus spelling maakt geen gebruik van spellingsregels maar koppelt wel inprenting, spellingbewustzijn en betekenis.

Wekelijks **kieszen de kinderen en de leraar samen** vanuit de **wereldoriëntatiemethode en de tekstsets** (en eventueel ook vanuit het thematische voorleesboek) **10-15 belangrijke woorden**. Het gaat hier om woorden die qua inhoud voor het thema belangrijk zijn. Ze zijn vaak relatief complex, zowel qua spelling als qua betekenis. Een mooie manier om dit te doen is *stemmen met briefjes*. Ieder kind schrijft één of twee belangrijke woorden uit de tekstset/methode over op een briefje *en gooit de briefjes in een vaas/doosje*. De leraar vouwt de briefjes open, leest ze voor en houdt ondertussen de score bij *door woorden die hetzelfde zijn op een stapeltje te leggen en uiteindelijk te tellen*. De leraar kan zelf ook een briefje inleveren. *Uit deze procedure* komen 10-15 woorden uit voort die *de leerkracht typt en op het digibord projecteert (op een wijze die goed leesbaar is voor de leerlingen)*. De leraar kan in overleg met de kinderen in kleur markeren waar bij het spellen van het woord extra op gelet moet worden; bijvoorbeeld een dubbele medeklinker. Ieder kind krijgt de A4 voor in zijn Focus map en oefent op de volgende wijze:

- **Dag 1:** de klas kiest de woorden en de leraar zet ze op het digibord en print ze voor alle kinderen. De klas leest de woorden in koor voor vanaf het digibord. Leraar en leerlingen bespreken de kenmerken van het woord waar bij het spellen speciaal op gelet moet worden, de leraar markeert deze aspecten op het digibord (met kleur) en de leerlingen onderstrepen deze aspecten op hun A4. De leraar en ieder kind schrijft ze van de A4 over in het Focus schrift. De leraar loopt rond en helpt waar nodig, o.m. door te wijzen op de kenmerken van het woord waarop gelet moet worden.

- **Dag 2:** de kinderen kijken naar de woorden op hun A4. De leraar of een medeleerling geeft een raadsel op waarop één van de woorden het antwoord is. De leerlingen geven schriftelijk antwoord door dat woord over te schrijven. Eventueel op een mini whiteboard dat vervolgens getoond wordt. Of in het Focus schrift. In dat geval loopt de leraar rond om te helpen. De bedoeling is dat alle kinderen de woorden goed overschrijven. Waar nodig wordt het antwoord op het raadsel besproken. Het kan voorkomen dat meerdere woorden op de A4 een goed antwoord zijn. Alle woorden komen aan bod, d.w.z. alle woorden worden overgeschreven naar aanleiding van een raadsel.
- **Dag 3:** de leerlingen schrijven in hun Focus schrift drie zinnen die iets vertellen over het thema, waarin twee of zelfs drie van de gekozen woorden voorkomen (zij gebruiken de A4 in hun Focusmap om deze woorden te kiezen en over te schrijven). De leraar loopt rond en helpt waar nodig. Het is de bedoeling om betekenisvolle zinnen te genereren, zinnen waarvan je iets kunt leren over het thema. Een aantal zinnen worden plenair voorgelezen door de leerlingen. De mooiste zin over het thema (inhoudelijk) wordt gekozen en komt op het digibord. Alle kinderen schrijven deze zin over. Een alternatief hiervoor is dat de leraar een afmaakzin maakt (zie hieronder bij het schrijven van zinnen) waarin één of meer woorden van de A4 voorkomen. De leerlingen schrijven deze afmaakzin meerdere keren over om hem op verschillende manieren af te kunnen maken (met maar, omdat en dus). Ze kunnen bij het afmaken proberen om op een zinvolle manier nog meer woorden van de A4 te gebruiken.
- **Dag 4:** auditief dictee: de leraar spreekt de woorden uit van de A4 (door elkaar), en de leerlingen schrijven ze op zonder te kijken naar hun A4. Zwakke spellers mogen dat eventueel wel als ze dat echt nodig hebben om correct te schrijven.
- **Dag 5:** de leerlingen schrijven een klein verhaaltje over het thema, met gebruik van zo veel mogelijk woorden van hun A4. Eventueel geeft de leraar een startzin (kernzin) om dit gemakkelijker te maken. De leerlingen schrijven dan eerst de startzin over van het digibord.

Deze aanpak is ook geschikt voor specifieke soorten woorden, zoals signaalwoorden, verwijswwoorden of voegwoorden. De leraar volgt bij de keuze van deze soorten woorden dezelfde stappen als hierboven beschreven, maar hij vraagt leerlingen dan die specifieke woorden te kiezen. Hij doet dat wel pas nadat hij aandacht heeft besteed aan inhoudelijke woorden.

Het schrijven van zinnen

We zijn in het onderwijs geneigd om leerlingen altijd direct hele teksten te laten schrijven, maar juist het schrijven van zinnen helpt hen om de stap van praten naar schrijven te maken en ondersteunt ook het leesbegrip. Het schrijven van zinnen spoort leerlingen aan tot denken over de opbouw van tekst in relatie tot de inhoud. Bovendien is het behapbaar en kun je vanuit het schrijven van zinnen de stap maken naar het schrijven van bijvoorbeeld alinea's.

Bij het schrijven van zinnen maken we gebruik taaldenk-strategieën. Door middel van taaldenk-strategieën leggen leerlingen relaties. We kozen hier voor de volgende taaldenk-strategieën:

- tegenstelling
- doel-middel
- oorzaak-gevolg
- Vergelijken

Om leerlingen te helpen denken over teksten en thema's hanteren we zogenaamde afmaakzinnen. Om duidelijk te maken hoe dat werkt, willen we gebruik maken van voorbeelden. Stel je voor dat leerlingen binnen het thema Rijk en Arm de volgende tekst lezen over de Gouden Eeuw:

Arm in de gouden eeuw

Voor sommige Nederlanders was de Gouden Eeuw een fantastische tijd. Nederland was een van de belangrijkste landen in de wereld. Er werden fortuinen verdiend in de handel. Kooplieden hadden mooie huizen, luxe buitenverblijven en meer geld dan ze ooit konden opmaken. Maar zo was het niet voor iedereen.

Liefdadigheid

Hoe mooi dit allemaal ook klinkt, in de Gouden Eeuw waren er toch veel meer armen mensen dan rijke. De meeste mensen in de steden woonden in kleine, vochtige huizen. Ze werkten hard en lang, zeker zes dagen in de week. Ook hun kinderen moesten vanaf hun zesde jaar aan het werk. En dan nog lukte het vaak niet om genoeg geld te verdienen om rond te komen. Naar schatting kwam een kwart van de mensen in de zeventiende eeuw in zijn leven in aanraking met de armenzorg. Dat betekende dus dat zij op dat moment niet genoeg verdienden om eten te kunnen kopen.

Als mensen heel arm waren of geen werk hadden, kregen ze geen steun van de overheid. Ze waren afhankelijk van de liefdadigheid van andere mensen. Je kon aankloppen bij de kerk waar je bij hoorde of bij het stadsbestuur. Als zij vonden dat je hulp verdiende, kreeg je eten of spullen die je nodig had. Bijvoorbeeld kleren, schoenen of turf om de kachel te stoken.

Ze hielden in de zeventiende eeuw niet van mensen die misbruik maakten van de liefdadigheid. Mensen die het echt nodig hadden, werden graag geholpen. Dat hoorde bij je plicht als gelovige. Maar aan bedelaars hadden veel mensen een hekel. Je moest gewoon hard werken als je wat geld wilde hebben, vonden ze. Je vroeg dan ook alleen om hulp als het echt nodig was.

Je zou ze dan de volgende afmaakzinnen kunnen geven (waarvan je het eerste gedeelte uit de tekst haalt). Door de voegwoorden worden ze aangespoord om te denken.

- Tegenstelling: *De Gouden Eeuw was voor sommige mensen een fantastische tijd, **maar**...* (antwoord leerlingen: lang niet voor iedereen. Er waren ook veel arme mensen)
- Doel-middel: *De Gouden Eeuw was voor sommige mensen een fantastische tijd, **omdat**...* (antwoord leerling: zij heel veel geld verdienden)
- Oorzaak-gevolg: *De Gouden Eeuw was voor sommige mensen een fantastische tijd, **dus**...* (antwoord leerling: er werden heel veel mooie huizen en buitenverblijven gebouwd)

Vergelijken zetten we iets anders in, namelijk om leerlingen te helpen verschillende teksten met elkaar te vergelijken. Je geeft de leerlingen twee teksten over hetzelfde thema en je laat ze de volgende zinnen afmaken.

- *Overeenkomsten tussen de teksten zijn....*
- *Verschillen tussen de teksten zijn...*

Oefen eerst mondeling met eenvoudige zinnen: de juf is aardig, omdat/maar/dus. Als je zelf zinnen bij teksten bedenkt, kun je controleren of ze werken door alvast mogelijke antwoorden te bedenken.

Wil je graag dat leerlingen op een nog hoger niveau denken, laat de zinnen dan niet op een enkele tekst aansluiten, maar op het thema als geheel en let erop dat leerlingen hun eigen mening kunnen laten doorklinken.

- o *Er zijn mensen die vinden dat bepaalde standbeelden uit de Gouden Eeuw verwijderd zouden moeten worden, **omdat** (er veel standbeelden zijn van personen die erge dingen hebben gedaan, zoals handelen in mensen die in slavernij moesten leven)*
- o *Er zijn mensen die vinden dat bepaalde standbeelden uit de Gouden Eeuw verwijderd zouden moeten worden, **maar** (dan zou je een deel van de Nederlandse geschiedenis weghalen)*
- o *Er zijn mensen die vinden dat bepaalde standbeelden uit de Gouden Eeuw verwijderd zouden moeten worden, **dus** (moet je erover nadenken of je dat echt wilt of dat je kinderen misschien andere dingen zou willen leren over de mensen die zijn uitgebeeld met de standbeelden).*
- o *Er zijn **verschillende** meningen over het verwijderen van bepaalde standbeelden uit de Gouden Eeuw, namelijk (Sommigen vinden dat je de geschiedenis niet moet veranderen. Anderen vinden dat we vanuit het heden naar de geschiedenis moeten kijken en wat niet meer past, moeten veranderen).*

Als een volgende stap zou je andere voegwoorden kunnen kiezen (en dus ook aan andere taaldenkelaties kunnen werken).

- o **Voordat** de Gouden Eeuw begon... (was de Tachtigjarige Oorlog op haar hoogtepunt).
- o **Nadat** de Gouden Eeuw was afgelopen... (werd de welvaart minder)
- o **Als** mensen in de Gouden Eeuw ondersteuning nodig hadden... (moesten ze naar de kerk of naar het stadsbestuur voor voedsel of brandstof)

Om het nog moeilijker te maken, zou je nog beperktere zinsfragmenten kunnen voorleggen (Voordat de Gouden Eeuw..., Nadat de Gouden Eeuw..., Als mensen in de Gouden Eeuw...

Aantekeningen maken om een alinea te herschrijven

Door aantekeningen te maken over de teksten die zij lezen, leren leerlingen belangrijke van minder belangrijke informatie te scheiden. Het helpt ze informatie te comprimeren en zich eigen te maken. Het ondersteunt analytisch denken, het zorgt voor efficiëntie en het helpt hen om -voor ze gaan schrijven- de structuur die ze nodig hebben voor hun tekst, te bepalen. Het is niet toevallig dat veel van bovenstaande vaardigheden behoren tot de vaardigheden die we meestal toeschrijven aan studerend lezen. Studerend lezen is immers denken. Aantekeningen vormen ook een goed begin voor het zelf schrijven van een alinea of tekst.

Hoe leer je leerlingen aantekeningen maken?

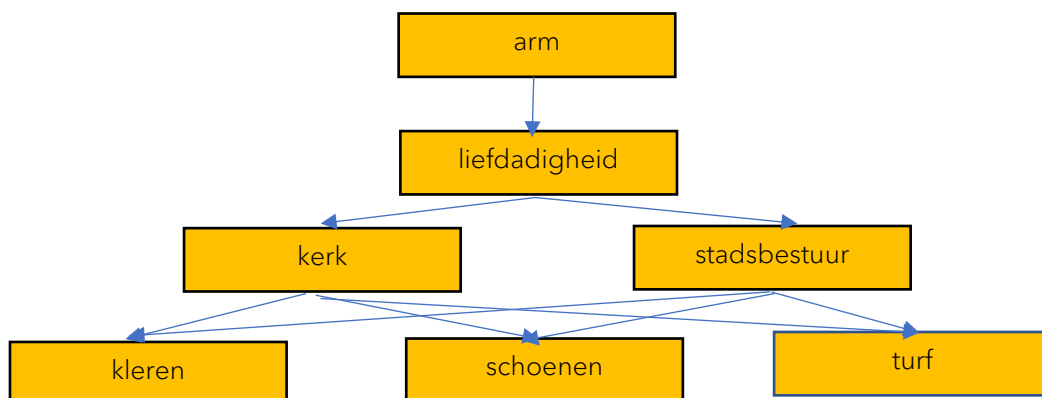
Gebruik voor onderstaande stappen de didactische opeenvolging **voordoen – samen doen – zelf doen** (Voor-Samen-Zelf).

Je start met een goed geschreven alinea uit een tekst die je gebruikt in het thema. We nemen hier als voorbeeld een goed geschreven alinea uit de tekst die we eerder gebruikten. Het is belangrijk om je te realiseren dat die tekst deel uitmaakt van het thema Rijk en Arm. Daar hebben leerlingen dus al kennis over. Je projecteert de door jou gekozen alinea op het digibord; in het geval van dit voorbeeld:

Als mensen heel arm waren of geen werk hadden, kregen ze geen steun van de overheid. Ze waren afhankelijk van de liefdadigheid van andere mensen. Je kon aankloppen bij de kerk waar je bij hoorde of bij het stadsbestuur. Als zij vonden dat je hulp verdiende, kreeg je eten of spullen die je nodig had. Bijvoorbeeld kleren, schoenen of turf om de kachel te stoken.

Vraag leerlingen om zichzelf de vraag te stellen: Wat is nieuw voor mij? Laat ze in kernwoorden (dus geen hele zinnen en geen functiewoorden) opschrijven wat ze nog niet wisten uit de tekst. Het kan dan gaan om woorden of woordgroepen. Ze krijgen dan in dit geval misschien het volgende lijstje: arm, liefdadigheid, kerk, stadsbestuur, kleren, schoenen, turf.

*Als ze aantekeningen hebben gemaakt, vraag je ze om van hun aantekeningen een **mindmap** te maken in hun Focusschrift. Ze kiezen wat centraal komt te staan. Dat zou bijvoorbeeld kunnen zijn: *arm*. Daaronder krijg je een pijl naar liefdadigheid, dan naar kerk en stadsbestuur en vervolgens naar kleren, schoenen en turf. Eventueel kunnen zij bij de pijl ook nog schrijven wat het verband is tussen de twee woorden/woordgroepen. Bijvoorbeeld *arm* → *liefdadigheid*, bij de pijl komt te staan: *afhankelijk*. Dat kan helpen bij het herschrijven van de alinea. De meest abstracte begrippen zullen bij een goed geschreven alinea vaak bovenaan staan in de mindmap. De meest concrete onderaan. Ter ondersteuning van het schrijven is het van belang om te streven naar een hiërarchische breed uitwaaiierende mindmap zoals hieronder.

Hoe leer je leerlingen een alinea herschrijven?

Ook hier wordt weer gebruik gemaakt van de didactische opeenvolging **Voor-Samen-Zelf**

* De oorspronkelijke tekst haal je weg van het digibord. Om de alinea te kunnen herschrijven in hun eigen woorden hebben ze eerst een **kernzin** nodig, die zij vormen vanuit hun mindmap (één of twee knopen die direct en indirect de meeste verbindingen hebben). In die kernzin schrijven ze waar hun alinea over gaat. Je vraagt de leerlingen dan

om op basis van hun mindmap en op basis van wat ze al weten een kernzin te schrijven. Help de leerlingen om met behulp van twee of drie van de volgende vragen hun zin uit te breiden: wie?, wat?, wanneer?, waar?, waarom?, hoe?

* Na de kernzin herschrijven de leerlingen de alinea, zonder dat zij deze kunnen zien. Daarbij gebruiken ze de mindmap en ook de kennis die zij al hebben opgebouwd over het thema. Ze beginnen in de mindmap na het woord/de woorden die al in de kernzin staan, en werken zij naar beneden toe. De leraar helpt hen om korte zinnen uit te breiden en te verhelderen met behulp van één of meer van de vragen: wie?, wat?, wanneer?, waar?, waarom?, hoe?

Ze schrijven dan bijvoorbeeld:

In de Gouden Eeuw waren veel mensen arm omdat ze bijvoorbeeld geen werk hadden of weinig betaald kregen. Je kon niet, zoals bij ons, steun van de overheid krijgen, bijvoorbeeld een uitkering. In de Gouden Eeuw moesten mensen hulp vragen bij de kerk of bij het stadsbestuur. Het was maar afwachten of je dat kreeg. Het ging dan om eten of bijvoorbeeld turf.

FAQ schrijven

FAQ over schrijven

'Jullie zeggen dat studerend lezen en schrijven bij elkaar horen. Hoe zit dat precies?'

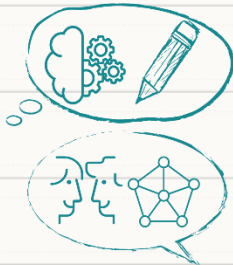
Studerend lezen kent vele definities. Vaak wordt het gelijk gesteld met strategieën om informatie te onthouden voor een toets. Je zou dan denken dat studerend lezen iets heel anders is dan begrijpend lezen. Dat klopt echter niet. Ook bij studerend lezen gaat het om het actief verwerken van de tekst en om het integreren van kennis in het bestaande mentaal netwerk. Als lezer vraag je je ook daarbij (onbewust) af: wat is er nieuw voor mij in deze tekst? wat wist ik al? hoe verhoudt dat wat ik al wist tot deze nieuwe informatie? De lezer kan dat proces inzichtelijk maken door aantekeningen te maken en die aantekeningen te verwerken tot zinnen (studerend lezen). Voor iedere leerling zien die aantekeningen er anders uit, afhankelijk van zijn of haar mentaal netwerk. Studerend lezen als een verzameling technieken is een farce. Studerend lezen is hetzelfde als begrijpend lezen. En schrijven speelt daarbij een hele belangrijke rol.

Aanvulzinnen

Laat leerlingen na het praten zinnen schrijven zodat ze (nogmaals) de tijd hebben om te denken over boeken en teksten.

FOCUS op begrip

DENKEN - SCHRIJVEN - UITWISSELEN (DSU)

Na het gebruik van de Focusvragen kun je leerlingen met de didactiek DSU laten nadenken aan de hand van één aanvulzin met meerdere voegwoorden.

GEBRUIK AANVULZINNEN

Op basis van een tekst maakt de leraar een aanvulzin.
Vervolgens wordt het denken van leerlingen uitgedaagd door de zin met meerdere voegwoorden te laten afmaken.

De Gouden Eeuw was voor sommige mensen een fantastische tijd, **maar...**
(antwoord leerlingen: lang niet voor iedereen. Er waren ook veel arme mensen)

tegenstelling

De Gouden Eeuw was voor sommige mensen een fantastische tijd, **omdat...**
(antwoord leerling: zij heel veel geld verdienden)

doel- middel

De Gouden Eeuw was voor sommige mensen een fantastische tijd, **dus...**
(antwoord leerling: er werden heel veel mooie huizen en buitenverblijven gebouwd)

oorzaak-gevolg

Als volgende stap kun je andere voegwoorden kiezen

Voordat de Gouden Eeuw begon...
(was de Tachtigjarige Oorlog op haar hoogtepunt).

Nadat de Gouden Eeuw was afgelopen...
(werd de welvaart minder)

Als mensen in de Gouden Eeuw ondersteuning nodig hadden...
(moesten ze naar de kerk of naar het stadsbestuur voor voedsel of brandstof)

Laat leerlingen tot slot de verschillende teksten bij het thema vergelijken aan de hand van de volgende **aanvulzinnen**:

- Overeenkomsten tussen de teksten zijn....
- Verschillen tussen de teksten zijn...

Anneke Smits + Erna van Koeven - 2021

Basisprincipes van Focus

De Focus-methodiek is tot stand gekomen op basis van informatie uit wetenschap en praktijk. Startpunt voor het ontwerp van Focus vormde het werk dat Windesheim en Hogeschool Utrecht samen hebben gedaan binnen het DENK!-project (Houtveen (ed.), 2018). De uitgangspunten van Focus overlappen gedeeltelijk met de basisprincipes van DENK! Daarnaast kent Focus aanvullende uitgangspunten en andere uitwerkingen in de praktijk die zowel de praktische toepasbaarheid als de effectiviteit kunnen vergroten. Hieronder worden de basisprincipes weergegeven met referenties naar wetenschappelijke literatuur.

Lees- en taalbegrip zijn afhankelijk van kennis en ervaring

Leesbegrip is sterk gerelateerd aan het begrip van de mondelinge taal (Catts et al., 2015; Tilstra et al., 2009). Beide vormen van taalbegrip verlopen grotendeels onbewust en zijn sterk afhankelijk van de rijkdom van de kennis en ervaringen van de leerling en de daarbij behorende taalontwikkeling (Alexander et al., 1994; Dochy et al., 1999; McNamara et al., 2011; van Moort et al., 2020; O'Reilly et al., 2019; Shapiro, 2004). De geïntegreerde kennis en ervaring van de leerling rondom het onderwerp van de tekst, is bepalend voor de samenhang, de juistheid en de rijkdom van het mentale model dat de leerling opbouwt van de tekst en daarmee voor het begrip (Kintsch, 1988, 1998; McCarthy & McNamara, 2021). Het begrip van teksten varieert voor leerlingen dan ook per kennisdomein (Alexander et al., 1994; Hwang, 2019). Als leesbegrip tekort schiet zal dan ook zorgvuldig en over langere termijn gewerkt moeten worden aan de opbouw van samenhangende kennis, ervaring en taal rondom voor school relevante thema's. In verband hiermee constateerden Tyner en Kabourek (2020) dat meer tijd besteden aan wereldoriënterende vakken, verband houdt met meer leesbegrip, terwijl dit niet het geval is wanneer meer tijd besteed wordt aan taal en lezen op school. Daarbij is het natuurlijk van belang om (voor)lezen, schrijven en praten te integreren in de zaakvakken.

Tekstkwiteit is bepalend voor taal- en kennisontwikkeling

Naast samenhangende kennis van de lezer, is ook de kwaliteit van de te lezen tekst van groot belang voor het leesbegrip (Kintsch, 1998; McNamara et al., 2011). Leesbegrip ontstaat in interactie tussen de (kwaliteit van) de tekst en de samenhangende kennis en ervaring van de lezer. In Nederlandse scholen wordt veel gebruik gemaakt van methodeteksten en boeken met systematisch verarmd taalgebruik op basis van AVI en CLIB voorschriften. Ze worden geschreven op basis van richtlijnen van educatieve uitgeverijen, door mensen die verstand hebben van vakdidactiek maar die vaak niet over een grote schrijfvaardigheid beschikken (van Silfhout et al., 2013). Deze teksten bevatten, op basis van de richtlijnen verstrekt door uitgeverijen, onnatuurlijk (vaak opsommend) taalgebruik, korte zinnen, weinig verwijswaarden en een arme woordenschat. Ze zijn doorgaans weinig coherent en vragen te veel van het inferentievermogen van kinderen. Doorgaans zijn ze relatief moeilijk te begrijpen en weinig leerzaam (Land, 2009; van Silfhout, 2014). Problematisch is bovendien dat de arme woordenschat in de teksten (sterk beperkt door AVI en CLIB normeringen en lijstjes van educatieve uitgeverijen) niet bijdraagt aan de woordenschatontwikkeling van leerlingen. Om het tij voor begrijpend lezen te keren is het van groot belang om geen verarmde boeken en teksten te gebruiken maar

juist boeken en teksten met natuurlijke rijke taal, met veel infrequente woorden (Adams, 2010).

Begrijpend lezen ontwikkel je boek voor boek.

Bij het 'vak' begrijpend lezen wordt in Nederland vreemd genoeg niet veel gelezen. Begrijpend leesmethodes en taalmethodes bevatten korte losse teksten die vaak ernstig verarmd zijn qua taalgebruik. Dit terwijl duidelijk is dat hele boeken de beste leermiddelen zijn voor het ontwikkelen van begrijpend lezen. Het lezen van hele fictieboeken heeft een positief effect op begrijpend lezen, terwijl dit niet gezegd kan worden over losse teksten en begrijpend leesmethodes (Adams, 2010, de Gloppe, 2018; Jerrim & Moss, 2018; Torppa et al., 2020). Tijd die besteed wordt aan non-fictie, nieuwsteksten, tijdschriften en strips, hangt niet samen met leesbegrip (Duncan et al., 2016; Pfoet et al. 2013; Torppa et al., 2020). Voor de ontwikkeling van leesbegrip heeft het een meerwaarde om minstens twee hele fictieboeken te lezen over hetzelfde thema (Block et al., 2009). Verhalende boeken met rijke taal zijn de krachtigste leermiddelen. Het (voor)lezen van hele boeken werkt om de concentratie en het uithoudingsvermogen te trainen voor langere teksten (Newkirk, 2012, Onderwijsraad en Raad voor Cultuur, 2019). Het (voor)lezen van hele verhalende boeken staat dan ook centraal in Focus. We besteden daarnaast geen tijd aan losse teksten maar alleen beperkte tijd aan conceptueel samenhangende tekstsets (Cervetti et al., 2016).

Begrijpend lezen ontwikkel je binnen thematisch wereldoriëntatie onderwijs

Begrijpend lezen is geen generieke vaardigheid die met losse teksten (en vragen) getraind kan worden. De vaardigheid tot begrijpend lezen afhankelijk van de hoeveelheid kennis die de leerling heeft en alleen via kennisverwerving bereikbaar (Hirsch, 2019; Tyner en Kabourek, 2020). Tegelijkertijd speelt begrijpend lezen zelf een belangrijke en ook weer thema-specifieke rol in kennisverwerving. Hoe meer de leerling al weet over een thema, hoe meer hij erover kan leren door boeken te lezen of te beluisteren. Dit pleit voor een thematische aanpak (zie ook Block et al., 2009; Fink & Samuels, 2007; Gelzheiser et al., 2014; Stahl & Nagy, 2006). Die thematische aanpak heeft een logische plek binnen de wereldoriënterende vakken op de basisschool. Tyner en Kabourek (2020) stellen in dit verband dat er in de basisschool te veel tijd besteed wordt aan taalonderwijs, terwijl wereldoriëntatieonderwijs meer oplevert voor leesbegrip. Wij breken met Tyner en Kabourek (2020) en Schmoker (2018) een lans voor het zinvol integreren van lezen, schrijven, praten en wereldoriëntatie. Door deze integratie wordt kennis opgebouwd die in zichzelf belangrijk is, en die bovendien leesbegrip bevordert.

Dagelijks tijd voor (voor)lezen en doorlezen op school

Dagelijks tijd voor (voor) lezen en doorlezen op school is essentieel voor de taal- en leesontwikkeling. Het is belangrijk dat kinderen op school veel (voor)leeservaring opdoen (Krashen, 2004; Westbrook et al. 2019). Dagelijks staat 'vrije keuze lezen' op het rooster in boeken met rijke taal (bij voorkeur conceptueel coherente boeken, kunnen ook luisterboeken zijn). Daarnaast wordt dagelijks thematisch voorgelezen in hele boeken met rijke taal en inhoud die kinderen meestal niet uit zichzelf zouden kiezen/lezen. Daarbij wordt een minimum aangehouden van twee hele fictieboeken per themaperiode van 6-8 weken. In totaal 5-6 thema's per jaar (Block et al, 2009; Westbrook et al., 2019).

Referenties

- Adams, M. J. (2010). Advancing Our Students' Language and Literacy. *American Educator*, 3-12. <https://69.18.221.209/pdfs/americaneducator/winter1011/Adams.pdf>
- Alexander, P. A., Kulikowich, J. M., & Schulze, S. K. (1994). How subject-matter knowledge affects recall and interest. *American Educational Research Journal*, 31(2), 313-337. <https://doi.org/10.2307/1163312>
- Beike, S. M., & Zentall, S. S. (2012). "The snake raised its head": Content novelty alters the reading performance of students at risk for reading disabilities and ADHD. *Journal of Educational Psychology*, 104(3), 529-540. <https://doi.org/10.1037/a0027216>
- Block, C. C., Parris, S. R., Reed, K. L., Whiteley, C. S., & Cleveland, M. D. (2009). Instructional approaches that significantly increase reading comprehension. *Journal of Educational Psychology*, 101(2), 262-281. <https://doi.org/10.1037/a0014319>
- Catts, H. W., Herrera, S., Nielsen, D. C., & Bridges, M. S. (2015). Early prediction of reading comprehension within the simple view framework. *Reading and Writing: An Interdisciplinary Journal*, 28(9), 1407-1425. <https://doi.org/10.1007/s11145-015-9576-x>
- Cervetti, G. N., Wright, T. S., & Hwang, H. J. (2016). Conceptual coherence, comprehension, and vocabulary acquisition: A knowledge effect? *Reading and Writing*, 29(4), 761-779. <https://doi.org/10.1007/s11145-016-9628-x>
- Dochy, F., Segers, M., & Buehl, M. M. (1999). The relation between assessment practices and outcomes of studies: The case of research on prior knowledge. *Review of Educational Research*, 69(2), 145-186. <https://doi.org/10.2307/1170673>
- Duncan, L. G., McGeown, S. P., Griffiths, Y. M., Stothard, S. E., & Dobai, A. (2016). Adolescent reading skill and engagement with digital and traditional literacies as predictors of reading comprehension. *British Journal of Psychology*, 107(2), 209-238.
- Fink, R., & Samuels, S. J. (2007). *Inspiring Reading Success: Interest and Motivation in an Age of High-Stakes Testing*. International Reading Association.
- Gelzheiser, L., Hallgren-Flynn, L., Connors, M., & Scanlon, D. (2014). Reading Thematically Related Texts to Develop Knowledge and Comprehension. *The Reading Teacher*, 68(1), 53-63. <https://doi.org/10.1002/trtr.1271>
- Glopper, K. de. (2018). Nieuws over Nieuwsbegrip. Over de uitkomsten en interpretatie van een studie naar de effecten van onderwijs in strategieën voor begrijpend lezen. *Levende Talen Tijdschrift*, 19(2), 26-32.
- Hirsch, E. D. (2019). *Why knowledge matters: Rescuing our children from failed educational theories*. Harvard Education Press.
- Houtveen, A.A.M. (ed) (2018). Goed geletterd. Opbrengsten van het Lectoraat Geletterdheid 2006-2018. Hogeschool Utrecht.

Hwang, H. (2019). The role of science domain knowledge and reading motivation in predicting informational and narrative reading comprehension in L1 and L2: An international study. *Learning and Individual Differences*, 76, 1-11.
<https://doi.org/10.1016/j.lindif.2019.101782>

Jerrim, J., & Moss, G. (2019). The link between fiction and teenagers' reading skills: International evidence from the OECD PISA study. *British Educational Research Journal*, 45(1), 181-200.

Kintsch, W. (1988). The role of knowledge in discourse comprehension: A construction-integration model. *Psychological Review*, 95(2), 163-182. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.95.2.163>

Kintsch, W. (1998). *Comprehension. A paradigm for cognition*. Cambridge University Press.

Krashen, S. (2004). *The power of reading: insights from the research*. Heinemann.

Land, J. (2009) Zwakke lezers, sterke teksten. Effecten van tekst- en lezerskenmerken op het tekstbegrip en de tekstwaardering van vmbo-leerlingen. Stichting Lezen.

McCarthy, K. S., & McNamara, D. S. (2021). The multidimensional knowledge in text comprehension framework. *Educational Psychologist*, 56(3), 196-214. <https://doi.org/10.1080/00461520.2021.1872379>

McNamara, D., Ozuru, Y., & Floyd, R. G. (2011). Comprehension challenges in the fourth grade: The roles of text cohesion, text genre, and readers' prior knowledge. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 4(1), 229-257.

Moort, M. L., van., Jolles, D. D., Koornneef, A., & van den Broek, P. (2020). What you read versus what you know: Neural correlates of accessing context information and background knowledge in constructing a mental representation during reading. *Journal of Experimental Psychology*, 149(11), 2084-2101. <https://doi.org/10.1037/xge0000764>

Newkirk, T. (2012). *The art of slow reading: Six time-honored practices for engagement*. Heinemann.

Onderwijsraad & Raad voor Cultuur (2019). Lees! Een oproep tot een leesoffensief. www.onderwijsraad.nl/publicaties/adviezen/2019/06/24/leesadvies

O'Reilly, T., Wang, Z., Sabatini, J. (2019). How much knowledge is too little? When a Lack of knowledge becomes a barrier to comprehension. *Psychological Science* 30(9) 1344-1351.

Pfost, M., Dörfler, T., & Artelt, C. (2013). Students' extracurricular reading behavior and the development of vocabulary and reading comprehension. *Learning and Individual Differences*, 26, 89-102.

Schmoker, M. (2018). *Focus: Elevating the essentials to radically improve student learning*. ASCD.

Shapiro, T. (2004). Use your words!. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 52(2), 331-353.

Silfhout, G. van. (2014). *Fun to read or easy to understand? Establishing effective text features for educational texts on the basis of processing and comprehension research*. LOT.

Silfhout, G. van., Evers-Vermeul, J., & Sanders, T. (2013). Omdat een verbindingswoord aanzet tot terugkijken: effecten van verbindingswoorden tijdens en na het lezen. *Levende Talen Tijdschrift*, 14(3), 3-13.

Stahl, S. A., & Nagy, W. E. (2006). *Teaching word meanings*. Lawrence Erlbaum Associates.

Tilstra, J., McMaster, K., Van den Broek, P., Kendeou, P., & Rapp, D. (2009). Simple but complex: Components of the simple view of reading across grade levels. *Journal of Research in Reading*, 32(4), 383-401. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9817.2009.01401.x>

Torppa, M., Niemi, P., Vasalampi, K., Lerkkanen, M. K., Tolvanen, A., & Poikkeus, A. M. (2020). Leisure Reading (But Not Any Kind) and Reading Comprehension Support Each Other—A Longitudinal Study Across Grades 1 and 9. *Child Development*, 91(3), 876-900. <https://doi.org/10.1111/cdev.13241>

Tyner, A. & Kabourek, S. (2020). *Social Studies Instruction and Reading Comprehension: Evidence from the Early Childhood Longitudinal Study*. Washington D.C.: Thomas B. Fordham Institute. <https://fordhaminstitute.org/national/resources/social-studiesinstruction-and-reading-comprehension>.

Westbrook, J., Sutherland, J., Oakhill, J., & Sullivan, S. (2019). 'Just reading': the impact of a faster pace of reading narratives on the comprehension of poorer adolescent readers in English classrooms. *Literacy*, 53(2), 60-68.

